

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולכעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון הלקין
חיים ליהף — חבר המערכת
מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה ל"א (כרך ס"א) תשרי-חשוון, תש"ל חוברת א' (281)

ה ת ו כ נ

- 1 שנה חדשה ומצב קיים משה שמיר
- 6 ממשנתו של שמעון רבידוכיץ גרשון א. חורגין
- 13 אביבה חוזרת אל אז'אקסיו (סיפור) רחל איתן
- 20 על שיר אחד של גבריאל פרייל משה הנעמי
- 25 יום ליום (תמונות-הוויי ממדינת ישראל) מ. עובדיהו
- 27 לדמותו של עורך שבועון „המצפה“ פלטיאל בירנבוים
- 31 מחודש לחודש י. מישאל

הערבות ודברי בקורת:

- 35 (א) הכלדה החסידית-העממית של שמשון מלצר ח. ליהף
- 37 (ב) הזרמים העיקריים ביהדות בת-זמננו משה פלאי
- 41 רשימות
- 42 ידיעות

מפתח ותוכן הענינים לכרך נ"ט ולכרך ס' של „בצרון“

„ בצרון “

1141 ברודוויי

ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Executive Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Thirty-First Year of Publication

Vol. LXI TISHRI-CHESHVAN, 5730 (October, 1969) No. 1 (281)

CONTENTS:

A New Year and an Unchanging Situation . . .	<i>Moshe Shamir</i>	1
From the Teachings of Simon Rawidowicz . . .	<i>G. A. Churgin</i>	6
Aviva Returns to Ajaccio (Story)	<i>R. Eytan</i>	13
On a Poem by Gabriel Preil	<i>M. Hanaami</i>	20
Daily Life In Israel	<i>M. Ovadyahu</i>	25
The Editor of the Hebrew Weekly Ha-Mitzpah —		
A Portrait	<i>P. Birnbaum</i>	27
The Month In Review	<i>I. Mishael</i>	31

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) The Hasidic Ballads of Shimshon Meltzer . . .	<i>H. Leaf</i>	35
(b) Contemporary Jewish Religious Movements		
(D. Rudavsky)	<i>M. Peli</i>	37
(c) Cinema: "Marry Me! Marry Me!"		43

NOTES		41
News and Events		42

Index to Volumes LIX and LX of Bitzaron

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

Copyright 1969, by Bitzaron, Inc.

בַּצְרוֹן

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

ניו-יורק, התשכ"ט

כרך נ"ט

שנה ל'

מפתח ותוכן הענינים של „בצרון“ שנה ל', כרך נ"ט, תשרי-ניסן, התשכ"ט

מדינת ישראל:

אתגר הפתרון המלא — ד"ר יוסף גדבה, 1;
מאת השעות הגדולות של ירושלים — אברהם
ברוידי, 7; רעיון „פלשונין עצמאית“ וכשלונו —
חביבי כנען, 45; דהיגול, צרפת וישראל — אייזיק
רמבה, 91; שלום — בארץ ישראל השלימה —
ד"ר ש. ז. צייטלין (ת"א), 123; כשלונו ההסברה
הישראלית — ד"ר יוסף גדבה, 141

מדע ותכמת ישראל

מצדה — פרק בלתי מזהיר בתולדות היהודים —
ד"ר שניאור זלמן צייטלין, 51; אלפיים שנה
למינוי הלל הזקן לנשיאות — ד"ר שמחה ב.
הוניג, 102; מקרא וגמרא — א. גולומב, 129;
קמיע ולא תפילין — שניאור זלמן צייטלין, 147;
מבעיות הפילוסופיה בימינו — ד"ר צבי רידי, 161
מיוחס, רבינו, 90
מיקלישנסקי, ד"ר יעקב ק., 86
מלאכי, א. ר., ד"ר שמואל מארגושט כסופר עברי,
67

ג

גדבה, ד"ר יוסף, אתגר הפתרון המלא, 1; כשלונו
ההסברה הישראלית, 141
נעמן, ח., דקלים ותמרים, 40; משפטו ומותו של
ישו הנוצרי, 87; התעוררות הערבים בא"י, 126

ס

ספרות יפה:

יום ליום (תמונות הווי ממדינת ישראל) — מדרכי
עובדיהו, 29; צללים (סיפור) — צבי ק אריאל,
74; המארח (סיפור) — ג. קרש, 116; לבנה
ירושלמית (שיר), גבריאל פרייל, 155; שיר —
יצחק זילברשלאג, 155; להיות נורמלי (סיפור) —
רחל איתן, 156

ע

עברי, יצחק, מחודש לחודש, 36, 78, 119, 168
עגנון, ש. י., 22—28, 131
עובדיהו, מדרכי, יום ליום (תמונות הווי ממדינת
ישראל), 29

פ

פרייל, גבריאל, לבנה ירושלמית (שיר), 155
פרלא, מ., רשימות, 76; „ניוירוק“ לאברהם צבי
הלוי, 77

צ

צייטלין, פרופ' שניאור זלמן, מצדה — פרק בלתי
מזהיר בתולדות היהודים, 51; קמיע ולא תפילין,
147
צייטלין, ד"ר ש. ז. (ת"א), שלום בארץ ישראל
השלימה, 123

ק

קאנט, 130
קבוקב, ד"ר יעקב, 82—86
קוק, הרב, 42
קפלן, ח. א., 61—62; יומן גיטו ורשה, 62, 109,
150
קרטל, ג., 89
קרש, ג., המארח (סיפור), 116

ר

רודי, ד"ר צבי, מבעיות הפילוסופיה בימינו, 161
רימון, י. צ., 124—125
רייפמן, יעקב, 40
רמבה, אייזיק, דהיגול, צרפת וישראל, 91

ש

שיף, ד"ר אברהם יצחק, סיפורים לנוער על חיי
ישראל באמריקה, 179
שכטר רבקה, עיונים ב„הכנסת כלה“ (ליובל השמונים
של ש. י. עגנון), 22

א

אוסישקין, מנחם, 66
איתן, רועל, י. באשבטיסינגר — מלשון אל לשון,
32; להיות נורמלי (סיפור), 156
אלון, אייזיק, סנהדרין בימינו, 172
אלקושי, פרופ' ג., 131
אריאל, צבי ק., צללים (סיפור), 74
א. ר. מ., „מבוא להושענות“ לר' יעקב רייפמן, 40

ב

בורגשטיין, יוסף דוד, 110—112
ביבליוגראף, על הזכרת קאנט ב„חיי אדם“, 130
ברודי, ד"ר אלכסנדר, 41
ברזילי, ד"ר יצחק, 89
ברוידי, אברהם, וילנה — ירושלים דליטא, 7;
המשורר הבודד במועדיו (י. צ. רימון), 124
ב. ברתקוה, יהודי הדממה (על ספרו של א. ויזל),
178

ג

גולומב, א., מקרא וגמרא, 129
גורדון, ד"ר ה. ל., 128

ה

הוניג, ד"ר שמחה ב., אלפיים שנה למינוי הלל הזקן
לנשיאות, 102
הלוי, א. צ., 42
הרמבל, 118
הערכות ודברי בקורת:

עיונים ב„הכנסת כלה“ (ליובל השמונים של ש. י.
עגנון) — רבקה שכטר, 22; דקלים ותמרים —
ח. נעמן, 40; יומן „מגילת יסורין“ של ח. א.
קפלן — ד"ר אברהם יצחק כ"ץ, 61; ד"ר שמואל
מארגושט כסופר עברי — א. ר. מלאכי, 67;
לתולדות הספרות העברית באמריקה — ד"ר חיים
ליף, 82; משפטו ומותו של ישו הנוצרי — ח.
נעמן, 87; המשורר הבודד במועדיו (י. צ. רימון)
— אברהם ברוידי, 124; התעוררות הערבים בא"י
— ח. נעמן, 126; ד"ר ה. ל. גורדון במעגלי
זמנו — ח. ליף, 128; מאיר וכסמטן — החוזק
והמחנך — ח. ליף, 175; „ניוירוק“ לאברהם
צבי הלוי — מ. פרלא, 177; יהודי הדממה (על
ספרו של א. ויזל) — ב. ברתקוה, 178;
סיפורים לנוער על חיי ישראל באמריקה — ד"ר
א. י. שיף, 179

ו

וילנה, 7—17

ז

זילברשלאג, יצחק, שיר, 155
זכרונות זתולדות:
יומן גיטו ורשה — ח. א. קפלן, 62, 109, 123,
150

י

יעקבוביץ, י., 90
ירושלים, 12

כ

כהן, חיים ה., 87—88
כנען, חביבי, רעיון „פלשונין עצמאית“ וכשלונו, 45
כ"ץ, ד"ר אברהם יצחק, יומן „מגילת יסורין“ של
ח. א. קפלן, 61

ל

לוצקי, ד"ר יוסף, 43
ליף, ד"ר חיים, לתולדות הספרות העברית באמריקה,
82; ד"ר ה. ל. גורדון במעגלי זמנו, 128; מאיר
וכסמטן — החוזק והמחנך, 175

מ

מארגושט, ד"ר שמואל, 67—73

בַּצְרוֹן

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

ניו-יורק, התשכ"ט

כרך ס'

שנה 5'

מפתח ותוכן-הענינים של „בצרון“

שנה 5, כרך 8, אייר-אלול, התשכ"ט

- אבן גבירול, רבי שלמה, 138
 אוסישקין, מנחם, 150
 אחד העם, 150
 אלקושי, פרופ' גדליה, שלוש איגרות של רב צעיר ז"ל, 65
 א. ר. מ., מפתח לאוצרות סוקולוב, 40
 בובר, מרדכי (מרטין), 20—25, 84
 בורנשטיין, יוסף דוד, 39
 ביאליק, ח. נ., 83, 89—95, 150
 בירנבוים, ד"ר פלטיאל, רבנו יוסף קארו והשפעתו לדורות, 34
 בניוסוף, ראובן, 45
 בגוריון, עמנואל, „צעירים בודוס“ לצ"ז ויינברג, 100
 בן-צמ, ד"ר אהרן, ארץ ישראל הכפויה, 60
 ברדרומא, ד"ר ח., 102—103, 168
 ברניס, אברהם, לעיצוב הספר העברי, 18
 ברש, אשר, 46
 גולדשטיין, משה, סיפורה של קבוצת כנרת, 41
 גולומב, א., זרכי היהדות, 6
 גרינברג, אורי צבי, מתוך „שיר הפנים הקדוש“, 3
 דיקשטיין-דיקן, פלטיאל, 47
 הלבני, דוד, 46
 הדרוויץ, שיי איש, 81
 הערכות ודברי בקורת:
 לאורי צבי גרינברג — ברכה! — המערכת, 1;
 זמנו ומשנתו של מ. בובר — ד"ר דוד רודבסקי, 20;
 על איציק מאנרג ז"ל — משה פראג, 30;
 „העתונות העברית בארץ ישראל“ לגליה ירדני ז"ל — א. ר. מלאכי, 31; רבנו יוסף קארו והשפעתו לדורות — ד"ר פלטיאל בירנבוים, 34;
 מפתח לאוצרות סוקולוב — א. ר. מ., 40;
 סיפורה של קבוצת כנרת — משה גולדשטיין, 41;
 מהגותו של רב צעיר על התורה שבכתב והתורה שבעל פה — ד"ר ג. א. חורגין, 73;
 „צעירים בודוס“ לצ"ז ויינברג — עמנואל בן גוריון, 100;
 על ערכם המדיני-הגיאוגרפי של ספרי ח. ברדרומא — ד"ר ש. ז. צייטלין, 102;
 אברהם יצחק כ"ץ — איש התורה והמעשה — ד"ר יהודה קומלוש, 158; ג. שופמן — משה פראג, 165
 ויינברג, צ"ז, 100—101
 זאלצמאן, שמחה זאב, 104
 זאפינסקי, הרב יעקב, 105
 זילברשלב, יצחק, 139
 זכרונות ותולדות:
 יומן גיטו ורשה — ח. א. קפלן, 15; לדמותו של יוסף דוד בורנשטיין — זאב סאליס, 39;
 שלוש איגרות של רב צעיר ז"ל — פרופ' גדליה אלקושי, 65; רב צעיר בוועידה לשפה ולתרבות העברית בקיבוץ — א. ר. מלאכי, 80; 149; עם ח. נ. ביאליק בוהילנה — ד"ר ישראל קלוזנר, 89
 לוטופולסקי, הלל, 150, 152
 חורגין, ד"ר ג. א., מהגותו של רב צעיר על התורה שבכתב והתורה שבעל-פה, 73
 חייניץ, א., על „מקרא וגמרא“, 43
 טורוב, ד"ר גיטו, 69
 טורשטינר, זיק, 169
 טשרנוביץ, פרופ' חיים, ראה רב צעיר
 טשרנוביץ, שמואל (ספוג), 150
 ירדן, דב, „שחר אשר תלה“ ו„שחר להודות קומה“, שתי רשויות בלתי נודעות שנמצאו בין פיוטי רבי שלמה אבן גבירול, 138
 ירדני, גליה, 31
- כ"ץ, אברהם יצחק, 158—164
 מאנגר, איציק, 30
 מדע ותכמת ישראל:
 תפילה או קמיע של מין מתקופת הקראים — ד"ר שניאור זלמן צייטלין, 3; זרכי היהדות — א. גולומב, 6; קידושין, נישואין אזרחיים ונישואי תערובת — ד"ר מאיר מינקוביץ, 11; „שיר אשר תלה“ ו„שחר להודות קומה“, שתי רשויות בלתי נודעות שנמצאו בין פיוטי רבי שלמה אבן גבירול — ד"ר דב ירדן, 138
 מדינת ישראל:
 „העתונות העברית בארץ ישראל“ לגליה ירדני ז"ל — א. ר. מלאכי, 31; סיפורה של קבוצת כנרת — משה גולדשטיין, 41; שלום לך, ירושלים — רב צעיר, 55; ארץ ישראל הכפויה — ד"ר אהרן בן-צמ, 60; על ערכם המדיני-הגיאוגרפי של ספרי ח. ברדרומא, ד"ר ש. ז. צייטלין, 102; הגורם הסובייטי במזרח התיכון — ד"ר יוסף נדבה, 133
 מלוב, יוסף, „בראשית ברא“, 166
 מינקוביץ, מאיר, קידושין, נישואין אזרחיים ונישואי תערובת, 11
 מירסקי, פרופ' דוד, 104
 מלאכי, א. ר., „העתונות העברית בארץ-ישראל“ לגליה ירדני ז"ל, 31; רב צעיר בוועידה לשפה ולתרבות העברית בקיבוץ, 80, 149
 מלמה, יצחק, 84, 151
 מלצר, שמשון, 45
 מר, יחיאל, 47
 מרגלית, ד"ר יצחק, 105
 מתיסון, צבי, על „מקרא וגמרא“, 43
 נדבה, ד"ר יוסף, הגורם הסובייטי במזרח התיכון, 133
 סאליס, זאב, לדמותו של יוסף דוד בורנשטיין, 39
 סדן, דב, 169
 סוקולוב, נחום, 40, 84
 עברי, יצחק, מחודש לחודש, 26, 96, 155
 פדרבוש, ד"ר שמעון, 169
 פינקל, שושנה ז"ל, 47
 פראג, משה, על איציק מאנרג ז"ל, 30; ענינים: ג. שופמן; על שני מיני טבע, 165
 צייטלין, ד"ר שניאור זלמן, תפילה או קמיע של מין מתקופת הקראים, 3
 צייטלין, ד"ר ש. ז. (ת"א), על ערכם המדיני-הגיאוגרפי של ספרי ח. ברדרומא, 102
 צינדר, ראובן, אלקים ואדם, 140
 קארו, רבנו יוסף, 34
 קויפמאן, (אבן שמואל), ד"ר יהודה, 66
 קויפמן, ד"ר יחזקאל, 68
 קלוזנר, ד"ר יוסף, 84
 קלוזנר, ד"ר ישראל, עם ח. נ. ביאליק בוהילנה, 89
 קפלן, ח. א., יומן גיטו ורשה, 15
 קריב, אברהם, 46
 קשת, ישורון, 46
 ראביז, ד"ר ז., על ספריו של ח. ברדרומא, 168
 רבינוביץ, פרופ' אוסקר ק., 105
 רב צעיר, שלום לך, ירושלים, 55
 רודבסקי, ד"ר דוד, זמנו ומשנתו של מ. בובר, 20
 רמבה, אייזיק, 170
 שובוב, ד"ר יוסף, 169
 שופמן, ג., 165

בַּצְרוּן

נומף עלִידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"א (כרך ס"א) תשרי-חשון, תש"ל חוברת א' (281)

שנה חדשה ומצב קיים

מאת משה שמיר

הימים חולפים, השנים אצות. האש דועכת וניצתת שוב. רושם של תנועה ותזווה. אך לאחר כשנתיים וחצי, המצב במזרח התיכון עודנו כפי שהיה ב־11 ביוני 1967. מלחמה בת ששה ימים זוללה כאן מהפך, שאולי לא היה דוגמתו מאז תבוסת התורכים במלחמת העולם הראשונה. שמונה מאות ימים של פעילות פוליטית בינלאומית קדחתנית לא הצליחו להטיל שינוי קל ביותר במצב שנוצר בעקבות אותו מהפך. גם המסגרת החדשה שפעילות זו נכנסה לתוכה בשנה החולפת — ועידת 4 המעצמות בניו יורק — לא הגדילה בהרבה את מספר האופטומיסטים בין דורשי טובתם של עמי המזרח התיכון. הקיפאון המדיני הזה מצטייר בעיני אנשים בעלי רצון טוב במערב — כאבסורד שאין הדעת סובלתו. בצאתם מן ההנחה, כי אין כמעט גורם מדיני הרואה במצב הקיים פתרון של קבע, בתוסיפם לכך את ההשערה רוויית-התקווה, כי בעצם שום צד מן הצדדים אינו רוצה במלחמה ובשפיכות דמים — אין האנשים בעלי הרצון הטוב מבינים מדוע חייבים העניינים להישאר תקועים כך על סף התלקחות, ללא סימן קל ביותר של תזווה.

לאמיתו של דבר, שייך הקיפאון האבסורדי הזה לתמונת עולמנו הרבה יותר מאשר הסיכוי להפשרתו. קיפאון אבסורדי בין כוחות הכבולים זה לזה במאבק, בלי יכולת להתיר עצמם ממנו — הוא המקרה המצוי בעולמנו. ממש מפליא, שכל כך מעטים מבחינים בכך שהקיפאון במזרח התיכון הוא חלק אינטגרלי של הקיפאון האבסורדי הכללי במאבק הגרשים הבינלאומי. העובדה, שאין אף סימן לסיכוי של הידברות בין ישראל לבין הערבים — שייכת שייכות טבעית לשורה שלמה של מצבים דומים, הנכללים כולם במערך המלחמה הקרה, המקיף כמעט

את כל מדינות העולם. באיזה עניין מן העניינים העומדים על הפרק מאז תום מלחמת העולם השניה — חלו הפשרה, התקדמות או שינוי-לטובה? במה השתנה המצב בגרמניה מזה עשרים וחמש שנה כמעט? היכן שינוי או התקדמות בענייני קובה, סין, פורמוזה, זייטנאם, רודסיה?

מאז הוכנס הגוש הקומוניסטי, או בקצרה: רוסיה, למועדון הפוליטי הבינלאומי כשווה בין שווים — הלכה ונתבררה יותר ויותר הטרגדיה של חוסר הקומוניקציה המוחלט בין העולם הקומוניסטי והעולם החופשי. הדיבור האנושי אינו משמש אותה מטרה כאן ושם, ולדעתו של כותב טורים אלה אין כל סיכוי שתמצא שפה משותפת, כל זמן שהתהום בין המשטרים היא סה עמוקה. לא תיתכן הידברות של ממש בין מדינה שמשטרה טוטאליטארי-הרמטי לבין מדינה שמשטרה דימוקרטית. הסיבה לכך היא פשוטה למדי: במדינה טוטאליטארית חסר לדיבור הרשמי, הפומבי, המדיני — היסוד הראשוני הנתבע מן הדיבור במדינות הדימוקרטיות, כלומר: הביטוי של אחריות כלפי אלה שאותם הוא מייצג. מבחינה זו מהווה מדינות ערב לגבי מדינת ישראל — מה שמהווה הגוש הקומוניסטי לגבי העולם החופשי. הרי זה גוש אטום, שאין שום קול חופשי או עצמאי עולה מתוכו, שאין שום ערובה בנוגע לכנות ולמשקל של כל הצהרה או צעד פוליטי הנעשים מטעמו — הואיל ואין קיים בו לגמרי המנגנון של הביקורת העצמית-הפנימית, אין קיימת בו לגמרי ההזנה החוזרת" מכיוון דעת הקהל, רצון העם, מאבק המפלגות וכו'.

אבל העדר הסיכוי להידברות הדדית טובע גם מאי-אימון בכיוון ההפוך. הגוש הקומוניסטי — ובמקרה שלנו, המדינות הערביות ביחסן לישראל — נתונים לפסיכוזה של חשדנות, עד כדי טירוף. לא אכנס לתיאור החשדנות הזאת ולסיבותיה, אבל דרוש שנוכח את העובדה, כי בעולם הקומוניסטי (ושבו, כדוגמתו, במדינות ערב) — כל נסיון לחבין את הצד השני — נראה כבגידה. עצם צירוף המושג של "הבנה" עם המושג של "הצד השני" — נראה אצלם כסתירה פנימית. משטרים אלה אינם מסוגלים לסבול, לצידם או על ידם וודאי לא בתוכם, את עצם המושג של זכות השונים להתקיים יחדיו. מדוע יש להבין את השונה, את האחר? — אם אני ורק אני הטוב, הצודק, הנכון, המתקדם — יש לעשות לגבי הצד השני רק דבר אחד: להרוס אותו. ישנם שני מכשולים עיקריים, שתי "עקשנויות" מרגיזות ביחסי ישראל-ערב, שגדמה לי כי האמור לעיל יוכל לתרום להבנתם. אחד מן המכשולים הוא מן הצד הערבי, השני — מן הצד הישראלי.

עומדים משקיפים בעלי רצון טוב, פורשים ידיהם ביאוש למול ה"קיפאון" במזרח התיכון, ושואלים שתי שאלות: (א) מדוע הערבים אינם מוכנים, בעצמם, להסכים לעשות שלום עם ישראל? (ב) מדוע ישראל מתעקשת על כך שהפיתרון יושג באמצעות משא-ומתן ישיר בינה לבין הערבים?

עיקר דברי מבקש אני להקדיש לשאלה השניה, אבל אפתח לפחות בכמה הערות-הבהרה לגבי הראשונה. אולי אין רבים המבינים זאת במערב — אבל לגבי הערבים מלחמת ששת הימים לא תמה, ויותר נכון לומר: מלחמת '48 לא

תמה. לדידם, ההישג הישראלי המרגיז ביותר והמרחיק-לכת ביותר במלחמת ששת הימים אינו בכיבוש שטחים נוספים (בכך אין חידוש, שהרי ישראל כבר הרחיבה פעם אחת את שטחה כתוצאה ממלחמה) — אלא בכך שישראל מעיזה הפעם לדרוש שלום בפה מלא, ואף להתכוון לכך ברצינות. הצלחתה המחוצפת של ישראל, להעמיד על סדר-היום הבינלאומי חחה שלום עם הערבים — היא הישג ישראל מפורש ובלוט של מלחמת ששת הימים, וזהו בלי ספק ההישג הפחות אהוד על הערבים. לגביהם, להסכים לדבר על שלום עם הישראלים — זהו לא רק הודאה בכישלון '67 — אלא הודאה בכישלון של 21 שנות מאבק, בעצם 50 שנות מאבק, בעצם אולי למעלה מ-70 שנות מאבק. על יסוד ניתוח זה, סבור אמנם כותב טורים אלה — כי הסיסי היחיד לכך שהרצון בשלום יתחיל לדמדם במוחותיהם של עמי ערב, טמון בכך שהמפלה תיתפש סוף-סוף בתודעתם ופשיטת הרגל של מדיניותם התוקפנית תתבהר להם סופית והחלטית. אבל מבלי להיכנס לויכוחים מייגעים, יש לזכור לפחות את עובדת היסוד: שלום עם ישראל הוא לגבי הערבים תבוסה חמורה ומוחצת יותר מאשר איבוד ירושלים או חסימת תעלת סואץ.

בעלת אופי אחר לגמרי היא העקשנות הישראלית לגבי משא-ומתן ישיר. דווקא מי ששם ליבו לעובדה, כי אולי לא לכל הישראלים ברור עד הסוף מה טיבו של השלום שהם דורצים בו, וכי אולי גם בממשלת ישראל יש כאלה המוכנים להכתיר בתואר היפה של שלום כל מיני סידורים טכניים בעלי דרגות-ביניים ארעיות ויחסיות — דווקא מי ששם ליבו לעובדה, כי אפילו לגבי עצם המשא-ומתן מוכנים הישראלים לקבל נוסחאות פרוטוקוליות שונות, דווקא מי ששם לב לכל אלה צריך להבין כי כנראה עצם העיקרון של משא-ומתן, של הידברות בין צדדים, של אנחנו מול אתם — דווקא העיקרון הזה הוא בעל תוקף בלתי-רגיל לגבי הישראלים, אולי לא פחות מבעיות הביטחון-השוטף של מדינתם.

מדינאים מערביים, עתונאים, מומחים ושאר משקיפים בעלי רצון טוב — נזהגים להטיף לישראלים, או להמתיק עמם סוד בנוסח: „הרי אתם משלנו, הרי אתם חכמים, הרי אתם אירופאים כמונו!“ — בשעה שהם ממליצים להבין כל מיני „מעצורים פסיכולוגיים“ בקרב המבנהיגות הערבית. אנשים טובים אלה אינם חשים לפעמים עד לאיזו מדרגה הם מבזים את ראשי מדינות ערב, בשעה שהם מציעים להבין כי אי-אפשר לדרוש מהם לוותר על דעות קדומות, על כניעה לאספסוף, על כל מיני מיתוסים של תהילה נבובה שאבד עליה כלה, על מה שקרוי אצלם „הכבוד הערבי“ וכו' וכו'. אבל אנשים אלה עצמם אינם מעלים כנראה על דעתם, כי גם ליהודים יש לב זרגש ונשמה.

רצוי אם כן לומר בצורה הברורה ביותר: ליהודים ולישראלים יש דעה קדומה בלתי נסבלת, יש להם מין „מיתוס“ שעבר עליה כלה, יש להם מין „שיגעון בלתי מוסבר“ — וכל אלה סביב הנחה פאנטסטית אחת: שגם הם בני

! DTK

מי שאינו מתכוון להביא בחשבון את ה„מיתוס“ היהודי הזה לכל הפחות כמו את „מיתוס“ התהילה הצבאית הבלתי-מנוצחת של עמי ערב — מוטב לו

שיניח את המלאכה של מציאת פיתרון או אפילו הבנה למה שמתרחש במזרח התיכון:

מדינת ישראל מפסיקה לגשום — ברגע שהיא משלימה עם כך, שמה שמגיע לכל בני-האדם אינו מגיע ליהודים. מדינת ישראל קמה, עוד בהיותה רק חלום, או תנועה, או מאבק — כדי שהיהודי יחדל לשאוב את סיכויי לחיים ולקיום מן החסד והרחמים של העמים האחרים ויוכל לבססם, אחת לתמיד, על זכות שווה ועל כוחו וצידקו להגן עליה.

אינני מדבר כאן על רגשותיו האישיים של כל יהודי וכל ישראלי. רק אציין אותם במשפט אחד, הואיל ויש להם חלק נכבד מאד באותו כוח עמידה גודע לתהילה של הלוחם הישראלי והאזרח הישראלי. הישראלי (ואפשר לכנותו גם "היהודי החדש" ולכלול בכך מיליוני יהודים בכל רחבי העולם) — הוא אדם רגיש מאד, רגיש אולי עד כדי היסטריה, רגיש מעבר לכל היגיון, לשאלת כבודו האנושי, לשאלת זכותו לחיות כמו "כל האחרים". כל סימן הקל ביותר של נסיון לערער על זכותו זו — מקפיץ אותו ממקומו. סימן הקל ביותר של היסוס להחשיט לו יד, להכיר בו, לקבל אותו לחברה, נראה לו כמו איום על עצם קיומו. והואיל ואין חסרון בהוכחות כי אמנם כך הם הדברים, רצוי כי כל מחפשי הפתרונות יקחו גורם זה בחשבון.

אבל נחזור לצד המדיני, הכללי יותר. הדרישה הישראלית הנחרצת למשא-ומתן ישיר — איננה טכסיס שנועד להשיג מן הערבים וויתור מסויים בטרם הוחל הדיון על שאלת הוויתורים ההדדיים. דרישה זו מבטאה את עצם תודעת-הקיום של המדינה היהודית. ההתעקשות עליה חושפת אולי תסביך מסויים, חולשה פוליטית, אי-ביטחון נפשי עמוק — אבל על כן היא כנה מאד, אולי אפילו תמימה. אותה מדינת ישראל שאינה מוכנה להקשיב לכל הצעת הסדר או מהלך-דברים, שאינה מוכנה להאמין לשום הבטחה יפה ולשום ערבויות — כאשר בראשית כל הצעדים האלה נעדר הצעד האלמנטארי של הנכונות לשבת אתה אל שולחן אחד, אותה מדינת ישראל עצמה תיעשה נוחה ותמימה ומלאה רצון-טוב ואמונה כאשר צעד ראשון אלמנטארי זה יבוצע וכאשר היא תיווכח כי הוסר מעליה החרם והנידוי.

העם היהודי הוא העם היחיד בעולם, שההשתייכות שלו היא באורח ישיר אל הגזע האנושי כולו. בגורלה של מדינת ישראל בולט הדבר עוד יותר. דומה, כי זוהי המדינה היחידה בעולם שאינה שייכת לשום קבוצת-הסכם או גוש-איזורי כלשהו. אין ליהודים או למדינתם שום השתייכות-ביניים לקבוצת עמים, בברית של איזור טריטוריאלי משותף או הסכם מדיני או כלכלי כלשהו. אפילו שכנות משותפת ארוכת-ימים עם המדינות הגובלות עמה אין לה, למדינת ישראל.

אבל ישנו סיכוי תיאורטי להשתייכות כזאת. לאמיתו של דבר, שאפו חלוצי ההתיישבות היהודית בארץ ישראל לחידוש השותפות השמית באיזור. היה הרבה רצון טוב, הרבה געגועים, הרבה רומנטיקה — בשאיפתם של בוני מדינת ישראל להתקרב, להתיידד, לשוב ולשכון בקירבת בניו של ישמעאל.

הסירוב הערבי לשבת עם הישראליים אל שולחן הדיונים מתקבל בעיני הישראלים לא רק כאי־הכרה בשייכותם הטבעית לאיזור, לקבוצת עמי המזרח התיכון — לא רק כדחיית יד־אחים המבקשת ידידות וקירבה — אלא כסירוב להכיר אפילו בשייכותם של היהודים למין האנושי. יתכן, כי במישור העיוני נראית תגובה ישראלית זו כנטולת הגיון, היסטורית וחסרת־שחר. אבל עם החיוב להביא בחשבון גם כיצד מתבטא היחס אליו במישור המעשי, בחיים, בסכנות הקיום, באיומי ההרג וההשמדה (וכבר ציינתי שהנסיון ההיסטורי מחזק גישה זו) — רשאי לתבוע כי יכירו ברגישותו זו כבעובדה מדינית מן המדרגה הראשונה.

היהודים יוכלו לחיות במדינתם עוד מאות בשנים מבלי שיתקבלו למועדון העמים השמיים במזרח התיכון — אבל הם לא ישלימו אף לרגע אחד עם אי־הכרה בשייכותם למועדון האנושי, בו חלים כללי הנהגה והחובות והזכויות על כולם ועל כל אחד לחוד — במידה שווה.

במשך אלפי שנים סבלו היהודים מכך שאתם לא דיברו, שאתם לא ניהלו משא־ומתן — אלא ציוו עליהם, גידפו אותם — או השמידום ללא כל הסבר. מדינת ישראל קמה כדי לשים קץ למצב זה. השלמה עם כך שאין מוכנים לשבת עם הישראלים אל שולחן הדיונים הישירים — פירושו הכרה בכך שהמצב הזה עודו קיים לא רק כעובדה תת־פסיכולוגית מצערת, אלא כעובדה מדינית מוכרת ומוצהרת, והמוצאת את מקומה בלכסיקון השימושי של יחסי עמים בעולמנו.

שום אדם מִישראל, שום קבוצה וודאי לא שום ממשלה — לא יוכלו להרשות לעצמם להכיר בעובדה זו.

**
*

הדברים האמורים לעיל אינם הסכמה למדיניות קיימת, ואינם המלצה על מדיניות שאינה קיימת. הם פשוט "הערכת מצב".

חייבים אנו לראות במבט פקוח, כי רעיון־היסוד המנחה את בעלי־הרצון־הטוב במדיניות העולם ובעלי התיאמות הטובה בישראל — פשט את הרגל. רעיון־יסוד זה מנסה לומר, כי מצוייה נקודת־אמצע בה ייפגש הוויתור הערבי (לגבי מתן שלום לישראל) עם הוויתור הישראלי (לגבי תביעת שיחות ישירות). מה שהוכח בשנתיים וחצי הוא, כי נקודה זו קיימת רק בדמיונם של בעלי אשליות. במציאות נמשך המאבק, בדרכים שונות, במישורים שונים — ובעדיפות ישראלית הולכת וגוברת בכל הדרכים ובכל המישורים. אכן, זהו השינוי שאנו יכולים לצפות לו בשנה החדשה: התבססותה והתגברותה של העדיפות הישראלית, העמקתה של ההתנחלות בשטחי המולדת, הגברתה של העלייה, כל אלה — כצעדים האפשריים היחידים בדרך אל השלום.

xxxxxxxxxxxxxxxx

ממשנתו של שמעון רבידוביץ

מאת ד"ר גרשון א. חורגין

הוגה פורה ומקורי היה שמעון רבידוביץ ז"ל. הוא היה בן בית בחכמות העמים ובתורת ישראל. במשנתו על ישראל הערוכה בספרו הגדול „בבל וירושלים“ מחלחלת החרדה, „חרדת מחשב חשבוננו של עולם. עד שאנו מתוכחים על ירושלים או בבל, או בבל וירושלים — אדמה זו עליה עומדות ירושלים וגם בבל הולכת ונשמת מתחת רגלינו“⁽¹⁾. חושש וירא הוא מפני „הכופרים בהיסטוריה הישראלית“, שאינם רואים או ממאנים לראות את „ישראל בשלימותו“. „ישראל בשלימות“ היא ראיית בבל וירושלים. ראייה זו בלבד יש בה משמעות, תוכן וצורה⁽²⁾.

שלימותו של ישראל, לפי רבידוביץ, קבועה ב„חזקת הבתים“, בית ראשון ובית שני שהם שני קטביה שעליהם סובבת ההיסטוריה הישראלית. משני הבתים האלה, מתורת בית ראשון ותורת בית שני, סובר רבידוביץ, עלו גפתולי מחשבה ותסיסות רוח באומה הישראלית במהלך תולדותיה. כל משבר בישראל, וההיסטוריה הישראלית עשויה „מעשה משבר“, מקורה בגפתולי שני מיני התרבות, תרבות בית ראשון ותרבות בית שני⁽³⁾. ההתרוצצות היא בין דת הנביאים של בית ראשון ופולחן החכמים של בית שני.

את דברי ימיה של האומה הישראלית רואה רבידוביץ באספקלריה של „הבתים“. הוא מבקש לעמוד על מהותו של בית ראשון, חותר להכיר את טיבו וטבעו של הבית השני ותוהה על השפעת שני הבתים על „הבית השלישי“ ההולך ונבנה בארץ על-ידי האומה המחודשת את נעוריה. טבע שני הבתים היה שונה. הבית הראשון כשמו כן הוא. כולו ראשית, תור פרימיטיבי. חותמו, אומר רבידוביץ, היא גערות כי נער ישראל. יש בו הרבה מן הבוסר ואינו בהול על בישולו. בית ראשון היה ספוג ערפלי בראשית. כולו לוטה בחלום. לעומתו הבית השני כולו פתרון. הבית הראשון היה שותף לרינגת כוכבי בוקר, הבית השני היה בו מאור הצהרים, ומשהו מבין השמשות המבשר את קרבנו של הערב וצלליו והשקיעה הבאה אחריו. הבית הראשון היה כולו חדור און עלומים, „בכרה קלה משרכת דרכיה“. בבית השני אין עלומים ואין בו מקסמיהם. כולו ודאות גמורה. איתנים הם בני הבית השני באמונתם ואדיקותם קיצונית. הבית השני נטל עליו לשמור, לעשות ולקיים. הוא היטה את שכמו לשאת בעול מצוות. לעומתו הבית הראשון הפשי הוא מעולן של מצוות. רב היה החזון בבית הראשון. היא כולה מראה, דמיון, הלך נפש. חותמו חזון וסמל. הבית השני ממעט במראה, כאילו כהו עיניו ופסק חזונו. הוא מפשיט את ישראל ממראותיו ומלבישו לבוש מושג⁽⁴⁾, מושג הנתון לשקלא-וטריא. הנטייה אל המושג באה על עיצובה בהלכה.

הגבולות שרבידוביץ קובע בין בית שני ובין בית ראשון אינם בולטים כל כך כפי שהוא מורה עליהם. כלום לא יצרו בני הבית הראשון מושגים דתיים נעלים? המושגים של "חסד חפצתי ולא זבח" של הושע, והמושג של "והצנע לכת עם אלקיך" של מיכה. מושג השלום העולמי של מיכה וישעיה. המושג של האדם בצלם אלקים. הרעיון שד' שופט כל הארץ והדעה הנעלה של "קדושים תהיו", עם סגולה ו"ממשלת כהנים". מושגים אלו יצאו מבני הבית הראשון. בני הבית השני לא יצרו מושגים נעלים כאלה ותרומתם למחשבה הדתית בישראל ירודה היא ופחותה מתרומתם לתולדות הרעיון בישראל של בני בית ראשון. הבית השני היו לו מראות משלו. פירושה של המראות הם תיאורי ד' והגשמות. הגשמות ומראות מצויים לרוב בבית ראשון אבל הבית השני עולה בהגשמותיו על בית ראשון. השכינה מנהמת כיונה על הבנים שגלו מעל שולחן אביהם. היא יורדת ביחד עם גולי בבל. הקב"ה עתיד לעשות מחול גדול לצדיקים. הוא יושב ועוסק בתורה, מתפלל ומניח תפילין כשאר ישראל. יש מהגשמותיהם של בני בית שני שהם עבים כשקים וקשה להעלותם על הדעת.

המעבר ממראה למושג, אומר רבידוביץ, הולך ונמשך בימי הביניים, החל מסעדיה גאון ואילך, וקדמו לו מפרשי התורה ומתרגמייה עד שקיעת המחשבה היהודית בסוף ימי הביניים. רב סעדיה גאון והרמב"ם ערכו מלחמה על המראות של בית ראשון. הם ניגשו לפרש את הגשמות הבורא המצויות בבית ראשון. פילוסופי ימי הביניים חתרו להלביש את בורא העולם לבוש מושג, כמו סיבה ראשונה, עלית העילות וכיוצא בזה. הם עקרו כל מראה וכל מוחש והניחו אותם מופשטים. רבידוביץ מתעלם מהמראות של בית שני שפילוסופי ימי הביניים לא נגעו בהם. הרמב"ם נרתע מדיון או מפירושה של מראות בית שני כי "ירא משה לגשת" אליהם, כשם שעסק בהגשמות של בית ראשון. גדולה ונעלה היתה סמכותה של התורה שבעל פה ופחדו לנגוע במראותיה. עד היום סובר רבידוביץ, נמשך המאבק בישראל בין מושג למראה. מאבק זה נראה גם בעמים. מלחמה לאדם במראות, שהם המיתוסים, או האגדות הרווחות ברוח האדם. יש ידים לקבוע שהמיתוס, או המראה, לא יחדל מרוח האדם שהרי כל חייו, מוסדותיו וערכיו תלויים במיתוס וקרוצים ממיתוס.

עולם בית ראשון, אומר רבידוביץ, היה עולם כפשוטו. אלוה יוצר שמים וארץ, בורא אדם בצלמו ובדמותו, מפקיד את האדם לרדות בדת הים, בעוף השמים. הוא קובע שמות לחיות ולבהמות. יוצרו מושיב אותו בגן עדן. אלקים מתהלך לרוח היום, מדבר עם האדם כדבר אדם עם חברו. אל בורא שמים וארץ שכוחו וגבורתו מלאים עולם נוצח על ידי הערומים מכל חית השדה אשר עשה. חללו של הבית הראשון מלא מאלהים אחרים שפולחנם הוא בראש כל גבעה ותחת כל עץ רענן. בבית השני אין בעל ואין עשתרות ותרפים. אלקים בבית שני אינו עושה שפטים באלהי העמים. המלחמה בבית שני היא בין התורה ובין עבודה זרה, שהיא חכמת הגויים, שאין בה מה שיש בתורה. מכאן ש"כל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה" (א). אלקי ישראל אינו מתגלה בבית שני. הוא אינו חמוץ בגדים מבצרה הרומס ובוסס גויים בחמתו. אלקי ישראל בבית

שני עטוף בטלית ותפילין, יושב בישיבה ולומד תורה. הוא יושב על כסא הדין וכסא הרחמים, מתנהג בחסידות, גולה עם עמו ומצפה לישועה וגאולה.⁹ הבית הראשון רב בו המעוף, המרחב, והרקעת הנפש לשחקים שהובעו ע"י הנביאים בחזונם ובמשאם. הבית השני היה בית תלמוד ומעשה, מצומצם ואדוק. רב בו הגדר, הסייג והאיסור. הבית הראשון עומד על נביא-דואה, מלך ומקדש. לבית השני מלך-מעט ואין עליו חותם של מלכות, לבו לתורה ולא למקדש. המלכות בבית שני אינה כמלכות בית ראשון ומדינת בית שני לא היתה כמדינת בית ראשון.

מהו היחס בין בית ראשון ובין בית שני? יש פשטנים האומרים בתמיה: וכי מה שאלה יש בכאן? הבית השני הוא המשכו של בית ראשון, המשך ישיר בלי סטייה כל שהיא מבית ראשון. הכל, לפי דעתם, "מעור אחד". הפרושים יסבו על כסאו של משה. הפשטנים הדורשים כך צריכים לברר ולפרט את טיבו של "ההמשך" הזה. אם הבית השני "בלע" את הבית הראשון, כיצד בלעו? ואם נבלע מה בליעה זו באה ללמדנו. רבים מחוקרי התורה מניחים שהנביאים פתחו, והסופרים סיימו. הראשונים הנחילו והאחרונים נחלו. הסופרים והפרושים היו לבית שני מה שהנביאים, הרואים והחזוים היו לבית ראשון. אם תבדוק את הנחותיהם ותעין בדבריהם תמצא שאין מופת ויסוד לדבריהם. יש אומרים שהבית השני ערך פירוש לבית הראשון, אם כך מה פירושו של הפירוש הזה? רבידוביץ שואל: כלום עשו הסופרים והפרושים בבית שני מה שעשו הנביאים בבית ראשון? כלום אפשר להתעלם מיחודו המבדיל של בית שני מבית ראשון. בוא וראה: מיכה המורשתי משמיענו רעיון מוסרי ודתי שהוא נעלה ומרומם כשהוא אומר: "ומה ד' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך" (מיכה ו', ח.). על הפסוק הזה ערך ר' אליעזר פירוש. הוא מלמדנו ש"הצנע לכת עם אלקיך זהו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה" (סוכה מ"ט, ב.). כלום הוצאת המת והכנסת כלה הוא אותו הרעיון של "הצנע לכת עם אלקיך"? אמת, שאין סתירה בין "הצנע לכת" והוצאת המת והכנסת כלה, אבל אין כאן בשום פנים גם המשך רעיוני. בפירושו של ר' אליעזר ישנו לא רק שוני בגישה אלא עקירה רבה כאן. הטוענים שישנו "המשך" בין בית ראשון ובין בית שני סומכים את דבריהם על פסוק מירמיהו האומר: "דן דין עני ואביון או טוב הלא היא הדעת אותי נאום ד' " (ירמ' כ"ב, ט"ז). הם סוברים שבפסוק זה יש כוונה, מעשה ומוסר. אבל, שואל רבידוביץ, כלום דעת אלקים מוגבלת רק למעשה ולמוסר? כלום אין בדעת אלקים גם מניצוץ של הרגשה ואמונה? כלום דברים שבלב אינם מסגולותיה של היהדות? האם באמת רשאים אנו להניח שמיקה המורשתי נתכוון לדעתו של ר' אליעזר וחבריו?¹⁰ כל אלה הסוברים שקיים המשך בין בית ראשון ובין שני, אומרים שהמשך מצוי בפירוש שבית שני מפרש את הבית הראשון. הם מוסיפים ומלמדים שאין באחרון אלא מה שיש בראשון, תורה שבעל פה מפרשת את התורה שבכתב ואין באחרונה אלא מה שיש בראשונה. אלה הסוברים שקיים ליכוד והמשך בין שני הבתים אינם רואים ראייה עמוקה או מתהלכים כעיוורים ומגששים באפילה.

הם לא בדקו, או לא ההיננו לבדוק, את יסודות הנחתם, ההנחה שישנו המשך בין התורה שבכתב ובין התורה שבעל פה. לאמיתו של דבר, אומר רבידוביץ, לא המשך כאן אלא יציקה חדשה. בית שני הטיל ליורתו את בית ראשון והתיכו התכה חדשה ועשה ממנו נסיכה חדשה. כאן יש הפיכת הקערה על פיה ולא סתם פירוש. הבית השני, או התורה שבעל פה, עשה בבית ראשון, בתורה שבכתב כאדם העושה בתוך שלו. בעלי הבית השני העלו תחתונים למעלה ועליונים למטה. הרשיעו את צדיקיו של הבית הראשון והצדיקו את הרשעים שלו⁹. הבית השני עטף מלבושים חדשים לשם ועבר, לאברהם עד דוד ושלמה והבאים אחריהם.

הנביאים נעשו בידי בית שני כשוני הלכות ומתקני תקנות. תורת הבית השני לא הסתפקה לפרוש את ממשלתה על הארץ בלבד. היא גם ביקשה להסיק שחקים. הם לא חששו כלל להעמיד את בורא העולם שמלוא כל הארץ כבודו במסגרת צרה של ד' אמות של הלכה, ההלכה של בית שני. נראה שבעלי בית שני נתקנאו, מדעת או שלא מדעת, בבית ראשון וביקשו להגדיל את כבוד הבית השני על כבודו של בית ראשון¹⁰. הבית השני ביקש להתגונן בפני הבית הראשון ושאל להתעצם עליו ולהדגיש את עדיפותו. שאיפה זו בולטת ביחוד ביחס בעלי הבית השני לנבואה: «אמר אמימר: וחכם עדיף מנביא. שנאמר, ונביא לבב חכמה' (תהלים ד', י"ב) מי נתלה במי? הוי אומר קטן נתלה בגדול' (בבא בתרא י"ב, א). כך הם מאמרי חז"ל בענין הנבואה האומרים: «מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים... אף על פי שניטלה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה... אמר ר' יוחנן מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתינוקות' (שם י"ב, ב). וכן נאמר: «מהו שוגג ומשגה? אמר רשב"ל: נביאים ונבואותיהם. ר' יוחנן אומר: שטיא ושטיאתא' (תוספתא הוריות, ב). במאמר «מיום שחרב בית המקדש» נתכוונו לבית ראשון (ירושלמי תענית, א, ב).

מטעם זה, כלומר מתוך הרגשת נחיתות שהרגיש הבית השני לעומת הבית הראשון, ביקשו בעלי הבית השני לכרוך את יחודו של ישראל בתורה שבעל פה. תורת הבית השני נעלה על התורה שבכתב, תורת הבית הראשון. עול התורה הוטל גם על גותן התורה. הבית השני עלה בקדושתו על הבית הראשון¹¹. רק התורה שבעל פה מייחדת את ישראל ומבדילו בינו ובין עכו"ם, ולא תורה שבכתב¹². בעלי הבית השני עמדו בכל תוקף על הרעיון של מתן סיני לתורה שבעל פה. ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמרו למשה מסיני (ספרא, בחוקות ח, י"ב). חוקרי ההלכה הירבו לדייק בטיב משמעותה של «הלכה למשה מסיני» ולא ראו שראש כוונתם של יוצרי תורת הבית השני היתה להעלות את תורתם למדרגת תורת הבית הראשון. למעשה קיים חייץ בין דברי תורה ובין דברי סופרים, בין דברים מדאורייתא וענינים מדרבנן. כך דרש שמעון בר זוו בשם ר' יוחנן: «דודים דברי סופרים וחביבין יותר מדברי תורה... בא בר כהן בשם ר' יודה בן פזי אומר: תדע לך שחביבים דברי סופרים מדברי תורה»; «תני ר' ישמעאל: דברי תורה יש בהן איסור ויש בהן היתר,

יש בהם קולים ויש בהם חומרים, אבל דברי סופרים כולן חמורין". כן דרשו: "חמורים דברי זקנים מדברי נביאים"... נביא זקוק לחותם וסמנטירין (אות ומופת) מה שאין כן בזקן, כוח התורה עדיף (ירושלמי ברכות, פ"א, ה"ד). כך דרשו החכמים בשבח התורה שבעל פה ובנעלותה על התורה שבכתב: "נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים שבכתב ואין אנו יודעים איזה מהן חביב. אלא מן מה דכתיב, כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות ל"ד, כ"ו) הדא אמרה אותן שבפה חביבין" (ירושלמי פאה פ"ב, ה"ד). כל המאמרים האלה כוונתם לפגוע בריבונותו של המקור, כאילו כוחו של הפירוש עדיף מהמקור עצמו.

בעלי בית שני הטילו שינוי במושג האלקות של בית ראשון. בתורת בית ראשון אלקים הוא כורא שמים וארץ. הוא מציב גבולות עמים ושולח את אמרותיו לכל באי עולם. באחרית הימים ינהרו אליו כל הגוים מכל אפסי ארץ עד למרחוק. בתורת בית שני אלקי ישראל נכתר בכתר תורה. אלקים יושב בישבה. הוא נהנה אל לומד תורה²². המושג של אל לומד תורה מהווה מהפיכה גדולה שבעלי הבית השני הכניסו למשנת האלקות. אלקים בבית שני ובמאות השנים שלאחריו נעטר בעטרת תלמיד חכם, נתעטף באיצטלא דרבנן. יזמו של הקב"ה פותח בתורה: "שתיים עשרה שעות הוי יום. שלוש הראשונות הוא יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כולו, שלישיות יושב וזן את העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים, רביעיות יושב ומשחק עם לזיתן" (ע"ז ג', ב'); "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה" (ברכות ח', א'). מציאות ד' הועמדה על ההלכה כאילו אין כבודו מלא עולם. "ר' אברהם בשם ר' אבהו אמר: דרשו את ד' בהמצאו" (ישעי' נ"ה, א') היכן הוא מצוי, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א). אלקים עוסק בתורה ומסביר אותה למשה. כך ביארו את "מי יודע פשר דברי" (קהלת ה', א') "זה הקב"ה שפירש את התורה למשה" (מדרש רבה, ויקרא, י"ט, ג'). אלקים מקבל את הכרעתם של החכמים ואומר "נצחוני בני" (ב"מ נ"ט, ב').

בני הבית השני ממעטים במקצת בדמותו של משה אדון הנביאים. עזרא הסופר אינו פחות במעלה ממה. "ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה". כך דרשו חז"ל בענין זה: במשה הוא אומר: ומשה עלה אל האלקים (שמות י"ט, ג') בעזרא הוא אומר: הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז', ו') "מה עלייה האמור כאן תורה אף העלייה האמור להלן תורה" (ברייתא סנהדרין כ"א, א'). משה לא ידע את כל התורה כולה והיו עניני תורה שלא הראו לו. כך מובא ש"דברים שלא נגלו למשה נגלו לעקיבא חבריו" (מדרש רבה דברים, י"ט, ד').

גם ארץ ישראל של בית שני נתעלתה על ארץ ישראל של בית ראשון. יש מחכמי בית שני שאמרו שאותה קדושה שנתקדשה הארץ עם כיבוש יהושע לעולמים היא עומדת. כנגדם יש אחרים שאומרים שרק לשעתה בלבד נתקדשה. לשעת קיומו של בית ראשון. אבל הכל מודים שבקדושה שניה שנתקדשה הארץ

עם שיבת שבי ציון ועלית עזרא מבבל היא קדושה לשעתה ולעולמים. כל שנכבש בארץ ישראל על ידי מקדשיה בקדושה ראשונה (יוצאי מצרים) טעון היה כיבוש שני על ידי אותם מקדשים קדושה שניה כדי שיוכה לקדושת עולמים⁴⁵).

על אף ההבדל שבין תורת בית ראשון ובין תורת בית שני, אין הבית השני סתם המשך או פירוש לבית ראשון. רבידוביץ רואה בתורת בית שני גילגול חדש, התחלה שנייה לישראליות. «הבית הראשון והבית השני אינם פרקי זמן וציוני דרך בלבד אלא שתי הוויות הם בעיקרם»⁴⁶. שני הבתים, לפי רבידוביץ, אוזנים בטלית אחת ולא הרי אחיזתו של זה כהרי אחיזתו של זה. שניהם קיימים ועומדים בעינם כשהם בלועים ומעורבים זה תוך זה. שני הבתים לא נצטרפו זה לזה בהצטרפות שלימה ומלוכדת. מטעם זה, סובר רבידוביץ, שני רעיונות או שני בתים מתרוצצים ברוחו של ישראל. התרוצצות הבתים, אומר רבידוביץ, הוא ביסודן של התסיסות העולות ברוח ישראל מדי פעם בפעם. התסיסות הן תסיסות הבתים, בית בבית.

התרוצצות זו אינה התרוצצות של יסודות מפורדים ונבדלים אלא התרוצצות של תאומים שנרקמו וזחיים במחובר. מכאן יוצא רבידוביץ ללמוד על תולדות המחשבה בישראל, תולדות התנועות השונות שרוחו בעמנו. חזיונות אלו הם פרי התסיסות שבין שני הבתים. מחשבת ישראל שצמחה אחר בית שני, היא לפי רבידוביץ, פרי התסיסות שבין שני הבתים. חוקרי מחשבת ישראל של ימי הביניים מסבירים את צמיחתה משלושה מקורות: כאלאם, ניאופלטוניות ואריסטו ומפרשיו. מקורות והשפעות אלו, לפי רבידוביץ, אינם מסבירים כדבעי את הופעתה של מחשבת ישראל בימי הביניים. המאבק בין אריסטו ותורת מתנגדיו אינו, לאמיתו של דבר, הפרשה המכריעה בה. יש להסתכל, אומר רבידוביץ, במחשבת ישראל הסתכלות בית. התרוצצות שני הבתים בישראל רבה, במשקלה, מן ההשפעה שבאה אליה מבחוץ. כל בעיותיה של המחשבה היהודית, כמו תבונה, התגלות, אדם, חירות וסמכות, דת, אמונה, כוונה שבלב ומעשה, הנגלה והנסתר, כל הבעיות האמורות, כרוכות, לפי רבידוביץ, כמאבק בית בבית, בית ראשון ובית שני⁴⁷.

רבידוביץ רואה בחסידות, בראשיתה וביסודה, מידה שיש בה משום ביטול בית המדרש, שהוא מעין סטייה מתורת הבית השני ובמקצתה נטייה כלפי הבית הראשון. אבל החסידות לא מרדה מרד שלם בתורת הפרושים. פניה של החסידות היו פונים כלפי העם והארץ שפרושים קדמונים ואחרונים זלזלו בהם. החסידות נתנה קולה בשיר והתירה ריקודים לשם שמים. חוקרי תולדות המחשבה בישראל הפליגו בפעולה של השפעת חוץ על תרבותנו. אמנם רבידוביץ אינו מזלזל בכוח ההשפעה מן החוץ. יש להביא אותה תמיד בחשבון תנועות הרוח בישראל. אבל המקור והשורש של הגות ישראל והתמורות שחלו בה, הם מדחפים של פנים. מתוך מתיחות שאינה פוסקת בין תורת בית ראשון ותורת בית שני עם לחץ, או השפעה, מן החוץ מתעורר היצר הנרדם לבית ראשון. יצר זה אינו יש הבא מאין.

ידו של הבית השני גברה על הבית הראשון. הבית השני שלט שלטון בלי מצרים בישראל עד סוף המאה השמונה-עשרה. עד לסוף המאה הנוכרת לעיל עלתה לה ליהדות להעלים, למעשה, כל ניגוד בין בית ראשון ובין בית שני. תורת בית ראשון ותורת בית שני ניראו כאילו הם "מעור אחד". הבית הראשון והבית השני נתמזגו לבית אחד. אין תחום ביניהם ואין מוקדם ומאוחר בשניהם⁶⁰). אין לך דבר שלא בא עליו רמז מן התורה והכל נתון למשה מסיני. מן המאה הי"ח ואילך, רואה רבידוביץ קרע בטליתו של ישראל. אותו "מעור אחד", הולך ונסדק מרוב שימוש "בעטיה של פריצת פרץ בבית יעקב. הבית הראשון כאילו התפרץ וקם לתחיה בסוף המאה הי"ח. הוא שחרר את עצמו מצבת מציגת בתים בת אלפי שנה. הוא חזר וניערור. הוא מתחיל לבנות במה לעצמו"⁶¹). כך נחלק ישראל, בעיניו של רבידוביץ, בדורות האחרונים לשנים: ישראל של בית שני עמוס תרי"ג מצוות מאן ו"ישראל חדש" מאן. ההשכלה דבקה בכתבי הקודש, בתוכן ובצורת לשון. בה נתגלמה השאיפה לשוב לבית ראשון. לשון התנ"ך שימשה לבוש לאותו שינוי מזל של ישראל החדש. תחית ישראל היא תחילת יצריו וראש ביצרים האלה, לפי רבידוביץ, הוא היצר לשוב לבית הראשון. אברהם מאפו הוא שהביא את ירושלים ואת שומרון, את הבית הראשון, ליהדות של גלות פולין. שיבה לבית הראשון קדמה לשיבת ציון שבאה עם תנועת חובבי ציון והציונות. הבית הראשון על קסמיו היה כמפלט מפני החוץ החדש וגם כמחאה נגד הפרושים ומשנותיהם. הבית הראשון היה חוף מבטחים לרבים מבני הדורות של המאה הי"ח ואילך. המתקנים בדת. במערב אירופה ואמריקה שבו אל אמונת ישראל שקדמה לבית שני, אמונה ללא עול של הלכה ומעשה⁶²). גם הליברליזם היהודי שב אל מוסר הנביאים. תורת הבית השני, אומר רבידוביץ, מצויה בדורות האחרונים במצב של ירידה. העתיד הצפוי למלחמת שני הבתים הוא בבחינת "אראנו זלא עתה". יש לאחז במאמר חז"ל: פוק חזי מה עמא עביד. העם היהודי בדורות האחרונים אינו כולו שרץ בתחום הבית השני, אבל שני הבתים יוסיפו להתרוצץ בעתיד עד שיבוא הבית השלישי ויכריע ביניהם.

בהגותו על היהדות היה רבידוביץ מיחידי הסגולה שעיונם חריף ומחשבתם אמיצה עשויה לבלי חת. יחידים כאלה אינם מצויים בכל דור. הוא מת בעוד יומו גדול ומקומו פנוי ואין תמורתו.

- 1) ש. רבידוביץ, בבל וירושלים. כרך א', ע' 46, הוצאת אררט, תשי"ז.
- 2) שם, ע' 27. (3) שם, ע' 105. (4) שם, ע' 58-59. (5) שם, ע' 62-63.
- 6) ילקוט שמעוני, יתרו, רפ"ו. מכילתא, בשלה, י"ג ב'. (7) בבל וירושלים, ע' 80.
- 8) מדרש תנחומא, בראשית, ט'; מדרש רבה, במדבר יד; זבחים קט"ז, ב'.
- 9) חגי א', ט'; בבל וירושלים, ע' 84.
- 10) שם, ע' 85.
- 11) מדרש רבה, שמות מ"ז, א'; ירושלמי פאה, פ"ב, ה"ד.
- 12) בבל וירושלים, ע' 91.
- 13) שם, ע' 102-103.
- 14) שם, ע' 104.
- 15) שם, ע' 106-107.
- 16) שם, ע' 109.
- 17) שם, ע' 112.
- 18) שם, ע' 125.

אביבה חוזרת לאז'קסיו

(סיפור)

מאת רחל איתן

קורסיקה הינה האי המסולע ביותר בים התיכון. ריח סלעים מיוערים ואווזן חריף חלף ליד אביבה ללא הרף. הנוטריון היווני נהג בסיטרוואן ושתק שתיקה כהה גם כאשר ניתרו על גבי המהמורות שהוזהרו מפניהן. כל גבר אחר לא היה מתאפק משבח ברגע זה את הקפיצים. היא חשה בבאסים הרוחשים בעמקי תזמרתו. הבאסים והצילים קודרים ונכאי-רוח. אין טעם לצפות לכינור הראשון שיפתח בנעימה הראשית המתירה. בעליל הרגישה כיצד פועלות בלוטות ההפרשה הפנימיות של האיש ומערכות עצביו. צפרגיה היו תקועות בבשר שוקיה מרוב חרדה ומתיחות, עד שקיוותה כי יתקפום שודדי הדרכים. הכסף או הנפש. התחזק והיי אשה טומטומית שכמוך ואל תעשי מה שיאמר לך בעל הבית חוץ מצאי. ובעניין השודדים — היהודי הוא שפשט את הרגל ובלית ברירה אמר להיעשות שודד דרכים, לקח סכין מן המטבח והלך היערה. אין תרופה בדוקה יותר לקדחת-גברים מבדיחות יהודיות או רעיונות שמאלניים. והנה יהודי שני עובר ביער זהגולן עומד אז ומתפלל תפילת ערבית. רמז הגולן לעובר האורח שימתין עד שיגמור להתפלל. הסתכל היהודי השני וראה שזהו איציק, שכנו מבית המדרש. כאשר גמר הגולן להתפלל תפש לו ליהודי המחכה לו בדש בגדו וקרא בקול גדול: «הכסף או הנפש». קרא היהודי: «איציק, מין פריינט, כלום נטרפה עליך דעתך?» שלף הגולן את סכיניו וצווח: «לא איציק ולא פריינט אני לך, אלא גולן ורוצח!» אבל פתאום הביט בסכין ואמר: «איזה שלומיאל! לקחתי את סכין החלב». הנוטריון לא צחק. עוד מעט גם אנו לא נבין את הבדיחות על עצמנו בלי הערות השוליים בספרי הפולקלור.

כעבור כמה עיקולים ניגלו במפתיע אורותיה של או'קסיו, הבירה האימפריאלית. ברגע בו תגיע למלון — תתקשר מיד אל שדה התעופה. «אלור» — קראה קלילות — «כאן נפרדות דרכינו אל כל הנשים והגברים המצפים לנו». «אני בטוח כי ארוחת סיום קטנה באז'קסיו לא תפגע בשום קודקס ויקטוריאני, יהודי או צרפתי», אמר הנוטריון והיא צחקה כדי שימשיך לדבר, «ממילא לא אכלת כלום במסעדה הטפשית ההיא. ומוטב כי הדבר הראשון שתחשבי עליו כאשר תגיעי לניס יהיה אהובך מישראל ולא חביתת ביצים».

«אבל ראשית עלי לגשת למלון שלי».

«אמנם, אניות ונשים זקוקות תמיד לצביעה — אבל אין צורך שתחליפי

פרק מרומן בכ"י. אביבה ש"ק, ישראלית צעירה, נשואה, השוהה בדרום צרפת עם מישראל דהיסטון — אהובה — ואמו, נקלעת בנסיעתה לטרדיניה ולקורסיקה ל"טרמפ" עם נוטריון יווני.

בגדים. בואי כפי שהינך. אינני מסוגל להתחיל לעכל דמות חדשה ברגע האחרון".
אמר בעיפיות.

היא מיחתה במידת ההומור שהצליחה לארגן.

"אוקיי, נשים, אוקיי. איזה?" שוב לאותה הססנות קודמת.

"וואקאנס. בקור-נפוליאון", השיבה במהירות, שלא יחזור בו.

היא הנחתה אותו, לפי הזכרון, אל המלון שנעלם.

"האם את בטוחה כי המלון היה באוקסיו?" שאל לאחר שסרקו את

קור-נפוליאון לארכו.

"מדוע לא קראת לשוטר?" אמר הרופא בבית החולים, עורך הדין,

העתונאי, הפסיכיאטר, "כמו כל אשה נורמאלית?"

"אדוני השוטר, האיש הטוב הזה נטפל אלי עוד מבוניפציו!"

"האם את דורשת, גברתי, בדיקה רפואית? פיצויים על חילול הבתולים

או כבוד המשפחה? שטיפה? ניתוח הגוויה?"

"אדוני השוטר, צחקנו כל הדרך, שרנו בוזוקי, דיברנו על הדימונים ועל

סטאלין, הסגרנו זה לזו מחבואי-לב, אני סיפרתי לו על בעלי ועל אהובי והוא

סיפר לי על אשתו ועל פילגשו ושנינו שללנו מיסודו את מוסד הנשואים.

ברגע מסויים התחיל הכל להידרדר ואחר-כך סילק מקור-נפוליאון את המלון

שלי, ובעיקר, אני שונאת פקידים, מפקדים, צבאות, מושלים, שליטים, נוגשים,

משטרות ויחסים גסים בין בני-אדם" — — —

"אין שום הוטל "וואקאנס", אמר לה היווני, "מה יש בדעתך לעשות?"

"למצוא מדריך טלפונים".

"מחוכם מאוד".

הוא הסיעה אל אותו בית-קפה עצמו בו ראו זה את זה לראשונה לפני

שלושה שבועות.

כאשר עיינה במדריך הטלפונים שעל הדלפק הקדימה אצבעו את אצבעה.

הוטל "וואקאנס" לא נכלל במדריך. קבוצות האנשים סביב השולחנות שבחוץ,

תחת שמשיות ה"קמפרי", נראו לה, רגע, כמוזיאון מאדאם טיסו.

היא שאלה את המלצר למספר שדה-התעופה.

נערת המודיעין אמרה בקול רענן כי תנועת המטוסים ליבשת תתחדש

בשבע בבוקר. תודה. זוהי הקלטה. תנועת המטוסים תתחדש.

אביבה נזכרה כי במזוודה שהשאירה במלון היו כמה רשימות לתמונה

הקובעת במחזה החדש.

"אני יוצאת לחפש את המלון".

היווני החליק ידו על שערה.

"ידוע לך, מאדאם ש"ץ, על קו המשווה הדק המפריד ביחסי גברים

ונשים, זה שאין לחזור ולהצותו שוב. עברנו אותו אי-שם בדרך. החום ירד.

אני שווה-נפש לחלוטין, האמיני לי, כל רצוני הוא לסיים את הדבר באותה

סעודה. אני רעב".

השינוי הפתאומי שחל בו פגע, כמעט, בהבלותה.
 "האם אינך מוצא אצילות במנהג הרוסי הקלאסי: חמש דקות שתיקה לפני הפרידה הסופית?" חשה עצמה גסה, מסורבלת וסרת-טעם.
 הוא צחק כאילו בקשה לשעשעו והצדיע לברכת-פרידה. מיד נחפזה ופנתה מעליו אל היציאה ואל מעלה קור-נפוליאון, מחפשת בעיניה את שלט המלון שנעלם.

כעבור כמה דקות נשף מישהו נשיפות חמות בערפה. שני נערים קורסיקניים יצאו בעקבותיה ושיגרו אליה קריאות חיבה והערצה בשפתם. מפעם לפעם דחפו זה את זה לעברה. מדי התנגשות היה אחד מהם שולח ידו במהירות אל אחד מחלקי גופה. כאשר נפנתה אליהם עקמו צוואריהם כגמלים ולטשו אליה עיניים כהות מלאות חוצפה-חפה. היא סבה על עקבותיה וביקשה לשוב אל אותו בית-קפה. שני הנערים חזרו וניתלו בעקביה, דוחפים איש את רעהו לעברה בתוך ההמון המצטופף והולך.

בטרם גלשה המדרכה מתחת רגליה תפש היווני בורועה ודחף מעליה את הנער, שהחליק מיד בין האנשים.
 "במילודרמה הזאת, מאדאם ש"ץ, הוטל עלי לשחק, כנראה, את תפקיד העוגן" — אמר לה במכונית הנוסעת.

הוטל "וואקאנס" הדליק, פתאום, את שמו אל קור נפוליאון.
 מרסי, בון דיה-מון דיה. עוד רגע ותהיה בטריטוריה הבטוחה של בעל המלון, מסייה בוסאני שלה, איש הכבוד הקורסיקאני.
 היווני יצא מן הסיטראון לפתוח למענה את דלתה. מדוע החזרות מצחיקות תמיד?

"אני עולה למצוא לעצמי חדר באותה הזדמנות. נפרד."
 "מוטב שאעלה לבדי. המלונאים הקורסיקניים שמרניים להחריד".
 "והיהודים חשדניים".
 "מה לעשות? רק נפטרנו מן החשדנות היהודית החולנית, אתה יודע, וכבר רכשנו במקומה את החשדנית היס-תיכונית הבריאה". היא עיינה אותו על שהכריחה להתבטא כך, בניגוד לכל מהותה.
 "אני מצטער. אמרתי, יהודים' מתוך הרגל רע, שכחתי עד כמה אתם רגישים".

"שטויות, אנטיוכוס, אתה סובל מאנכרוניזם. רגישים? פרובוקטיביים! אנו מחפשים את רגעי ההתנגשות! בלעדי זאת עוד הייתי שוכחת את ברית-המילה שלי!"

"מה זה אנטיוכוס?", פניו התחננו למחילה. תמיד נדהמה כאשר היו עולות בה פתאום השכבות האגרסיביות והוולגריות.
 — "אנטיוכוס? מישהו מן ההיסטוריה היהודית".
 "עכשיו מגיעה לנו ללא-ספק ועידת פירוק-נשק", אמר היווני באותה ארשת תחינה, "את החליפי לך את בגדיך ואני אחכה פה. בינתיים אקשיב לחדשות לשמוע מה אומרים עלי".

היא צחקה, ניתקה עצמה מאחיותו בזרועה ודילגה שתיים-שתיים על מדרגות הענק המאובקות, המוארות רק בקומות העליונות באור חיוור, אסור בסורגים.

מסייה בוסאני, בעל המלון, קידמה במסדרון בקריאות-שמחה טרודות. כמה נשתופה אמר בפיוזר-נפש, אבל את מוצאותיה ועל בת-דודתה, רקדנית הבטן של אגא-חאן, יהיה מוכן לשמוע בפה פעור, אבל מאוחר יותר. הוא ממהר, הוא נחפו, אחת מן האורחות האמריקניות המטרופות הללו, צלצלה שיעלה בדחיפות. ודאי שיתקין למענה חדר, מאוחר יותר, מוטב שתצא עתה לרחוב, לאנשים, ותשוב מאוחר יותר, מתי שתחפוץ. הוא עצמו, לאחרונה, ער בלילות, נדודי שינה ותורנות לילה ואז הוא יושב ומצייר, כידוע. מלבד זאת המשרד-מטבח ספוג עתה תרסיס נגד מקקים.

מסייה בוסאני נעלב כאשר שאלתהו על היעדרות מלונו מספר הטלפונים. "ילדתי את צוחקת", אמר, ופתאום סר מעליו פיוזר הנפש: "מנהל הדואר של קורסיקה, הדיפרטמנט של צרפת, הוא ז'ירום בוסאני אחי". היא מצאה את מזוודתה ממתינה לה בפינת המטבח-משרד, שהיה, אמנם, ספוג ריח חריף של תרסיס נגד מקקים.

בחדר הרחצה שכלל אמבט גדול משולל ברזים ומראה, רחצה את גופה במימי כד שיצקה לתוך קערת-אימייל קטנה וזוכרה בערב הראשון בניס, בו הושיט לה מישל קערת אימייל מעין זו.

"ממין שלחה לך אותה", קרץ.

"לכבוד מה?"

"לרחוץ את ה——— שלך (הוא אמר את המלה הערבית, הנהוגה בישראל), מותק, ובשיטה ניאוריפוטוריסטית, כפי שאת רואה".

"למה היא מתכוונת, לבריאותך שלך או לבריאותי שלי?"

בדירתה של מאדאם דה-סנסון, כבבתים רבים בצרפת, לא הותקנה עדיין, אינסטלציה סניטארית. מישל ואביבה נהגו ליטול עמם פיסת סבון ולהתקלח על שפת הים, במקלחת הציבורית. אבל ממין היתה מתפארת כי לעולם אינה מתרחצת, אבל גם לעולם אינה מסריחה. היא היתה קרבה אל אביבה, כדי שזו תרחח ותיווכח. "גם מישל מסוגל שלא להתרחץ חדשים, אבל לעולם אינו מסריח". — "תודה, תודה, ממין" צוחק מישל אל אביבה "היא מתכוונת לומר שאני עשוי מחומר מעולה". הוא אוהב את אמו אהבה רגישה, נואשת, כבול בהערצתה ממרחקים וברגשי האשמה שאפפה אותו בנכחותה: "לעולם לא תוכל להחזיר לי פירוד תמורת הררי הסבל שנשאתי למענך".

מתוך מניע שלא עמדה על מהותו, החליטה, פתאום, לרדת אל "ועידת פירוק הנשק".

במהירות שהפתיעה החליפה את לבניה. חזה כאב מן התשוקה הממושכת. מן המראה נשקפה לה סירנה מלאת צפייה. כאשר היא נשארת לבדה — מייד

ניצתת בה חמדה, כאילו נותרה עם כל האפשרויות שבעולם. — חצאיתה נתקמטה במזודה והיא ניסתה לגהצה בידיה. אשה זו היא ממין המסתרקות מול להב הגליוטינה. הארגן ההודי שהוציאה מן מזודה, זה שקנתה במכירה בגלרי לפאיט, עשוי כולו ריקמה משובצת מראות קטנות העניק לה תחושת מותרות מעוררת אשם. חייה מתמלאים תשוקות לתענוגות, לחפצים, לתחושות גופניות מעודנות ומתרוקנים במהירות מבהילה ממחשבה ומרעיונות מופשטים, מן הפילוסופיה, שהיא התרופה היחידה כנגד העצב, כפי שהורנו קיקרו, בעת שהוגלה לקורסיקה. נראה לה כי נולדה עתיקה, ילדה זקנה, סובלת וכבדת-ראש והיא מצעירה והולכת משעה לשעה. היא תסיים את חייה כעובר בבקבוק שמפניה.

אחר שהחנו את המכוניות מול מימי הנמל הכהים, עמדו אביבה והיווני להתבונן באניות העוגנות, סוכנות הבריחות המתקוות. להשאיר אוויר במקום נפח גופה, המסתיר חלונות תמיד, האוטם את אור הכוכבים למישהו. אהובי, אהובי, קרובה ישועתכם לבוא. הכינו ריאותיכם הריקות — נישמו, נישמו! ואני אפליג במפרשים מתוחים, אדומים, אל הזרים הנפעמים.

היווני, שהיו לו כמה מניות בעסקי ספנות, הסביר מדוע מתנופפים דגלי פנמה וליבריה על רוב האניות היווניות והאמריקניות. עם מישל היו רצים יחפים על הרציף הרטוב בין עצי התמרים. משום שמדינת פנמה מקילה ברישום ובמיסים ואין זה הכרח כי הרושמים יהיו גתניני אותה מדינה. אין זה הכרח כלל וכלל לא. גם ליבריה היא ארץ החופש. אתה יכול להיות לבן כמו נפש מכובסת ולגופף בדגל ליבריה כאוות-נפשך. אולי היו שרים עם מישל חתיכת קנטטה, משהו מהמגניפיקאט בסולם גבוה מדי, כרגיל. הה-הה-הה-הה-הה-הה-הה! הה-הה! ובטריילר הצרחני ההוא של החצוצרה קופצים בכגדיהם מן הרציף לתוך המים השמנוניים ואחר גאחזים בצמיגים הקשורים אל המזח, כמו הנערים ההם שם, הצורחים כשחפים. אין כיום הגנה בינלאומית לספינות חסרות לאומיות. רוסיה מעבירה חמישים ושלושה אחוזים באניות הדגל שלה ואילו ארצות-הברית רק חמישה נקודה ששה אחוזים. רוב מטעניה מועבר על-ידי ציים זרים, ואפילו מתחרים. גורלם יהיה כגורל קרתגנה. מחיר העבודה האמריקנית גבוה פי חמישה ממחיר העבודה של הספן היווני, כך שהספינות היווניות תחת דגל פנמה משרתות יפה את ארצות-הברית. גורלה האסטרטגי והכלכלי של ארצות-הברית תלוי היום בידי בעלי הספינות היווניים. גורלם יהיה כגורל קרתגה. אביבה קראה במדריך לתיירות כי היוונים מאסייה הקטנה, הפואקינים מאיוניה, או משהו דומה, הם שהתחילו את ההיסטוריה הרשומה של קורסיקה במאה הששית שלפני הספירה ובנו על חופה המזרחי את העיר אלליה. אמור «אלליה» וגופך מצטמרר: א-ל-ליה! א-ל-ליה! העולם חדש, עדין, ואין צורך לחמסו מדי יבוסים, גרגשים, אינדיאנים, אלי-הוד, ערבוסים, רק לכרוע ברך בתפילה על החוף הנקי, הריק, ובמאה הרביעית או השלישית, אחת מן המאות הימיות ההן באו הגה אחינו היפים והמצליחים הקרתגנים ואספו במחי-משוט את הבליארים, קורסיקה, סרדיניה ומלטה. מישלבעל נוטף מים זוהרים יוצא מן הים ואומר לאביבה בקול מלא מלח המלחמות הפוניות: «מה עתית לי אתא תובבא תכמותך?» * ואינו יודע כי סקיפיו כבר גוזר עליו את הקץ.

„מדוע מיכליות הדלק ארוכות ומעוצבות אירודינאמית?“ היא שואלת את היווני.

„משום שהאיקונומיות מחייבת, משום המטען החד-סיטרי והן הקשות ביותר לטיפול מבין הספינות ומהירותן קטנה, יחסית, לא יותר משלושה-עשר קשר, משום הסכנה, ואחת הבעיות הקשות — דליפת הדלק, כמה שנים התענו המומחים בבעיות הדליפה והשריפות. כאשר פורצת אש במיכלית נשאר אחריה רק שמה הרע. אבל אני משעמם אותך ואת רעבה.“ הוא ביקש את רשותה באותו מורך-לב מרגיז להוליכה בשדרות התמרים העולה מן הנמל אל רצועת המסעדות המוארת חגיגית.

מסעדות הגן של אוֹקְסִיו יפות ככל אחיותיהן הים-תיכוניות, ריה רענן של גפן עולה מהן ושל תאנים ופנסי הספינות התלויים על רישתות הדייגים מטילים צללי משבצות על המפות.

בויל-פראנש שעל-ניס, מרחק איקס מילין ימיים מכאן, יושבים מישל דה-סנסון, צילן ראשי בתזמורת הפילהרמונית הישראלית ואמו על מעקה הטיילת ברגליים תלויות ומסתכלים בסקרנות ילידים מסורתית בתיירים הצוחקים ומפצחים סרטנים לאור פנסי הדייג. אביבה שומעת את לחשושי קינתה של מאדאם דה-סנסון:

C'est cher, c'est cher! „כמה יקר לחיות!“

מישל ממשיך להסתכל נכחו בארשת ילדותו הסבילה — בנם של אביו וסבו, אשר פרשו רישתותיהם במפרץ בסופה של המאה הקודמת ובתחילת זו שלנו. את הסרטנים הגדולים מכרו בשוק ובבית בישלו בויאבס מדגי הרקק. „הם עשירים, הם עשירים. הם כל-כך עשירים“, אומרת מאדאם דה-סנסון ביראת-כבוד, „הם עמוסי כסף“.

אביבה נולדה בארץ בה הורוה מילדותה כי שבעה זיתים שקולים כנגד ערכה התזונתי של ביצה אחת. ברור היה כי הספסרים הגלותיים ההם זללו ביצים וחמאה מחוץ לקיצוב, אבל ההסתפקות במועט היתה סימן ההיכר לאנשי הבחירה. רק הריקניים ממלאים את החורים שבאישיותם בסתימות של כסף, וככל שגדל החור כן גדלה הסתימה. אביבה, בן-דורה של מאדאם דה-סנסון, היה מכווץ פיו בהומור ואומר מיאקובסקאית: „הבורגנות הצרפתית הדיקדנטית מפטמת בסרטנוגים את כרסונה העדנדגה“ ומיד היה פונה משם ל„תנובה“ הקרובה, מזמין אצל ליובה לבן בריא ומלפפון טרי ופוצח ב„יה-חי-לי-לי-יה-עמלי“.

היא שומעת את קול עצמה שואל את מישל מה פירושו של השם „ויל-פראנש“. מישל מושך בכתפיו וגם ממין * אינה יודעת: אולי משהו בדיאלקט הישן. „אני אומר לכם מה פירושו של השם“, עולה קולה של אביבה, „ויל-פראנש פירושה עיר חפשית, עיר שקנתה את חירותה מידי הפיאודל עוד בימי הביניים“. נחנקת מזעם שאינו מחוור לה עצמה, מעלבון נורא, היא קופצת מן המעקה ומזמינה את מישל ואת אמו לאפריטיף באחת המסעדות המגרות.

* בנוסח הלשון הפיניקית, שבה מתחלפת ה„ש“ ב„ת“.
* שם חיבה לאמא בצרפתית.

המרגיזות הללו. ממין מתגוננת: „אז לא! לא! מוטב שתוציאי כסף על דברים חשובים ונחוצים או שתקני מתנה לבתך. זה יקר, זה יקר מאוד, החיים יקרים...”

„הדבר יגרום לי עונג ולכולנו, אני מבטיחה לך”, אומרת אביבה וגוררת את מאמאין כמעט בכוח לתוך המסעדה. מישל אינו אומר מאומה. „אחר הפריטיף נלך למסעדה אחרת לארוחת-ערב” צוהלת אביבה. היא תתרגם מחזה אידיטי, תכתוב עשרה סקצ'ים לתיאטרון האידי, מסכת ליובל כפר קבצנון ובלבד שתוכל לקנות סעודה במסעדת העשירים, רק שתחדל מן הרחישה האיומה הזאת.

מלחי הסיקס-פליט האמריקני יוצאים שתויים מתוך דלתה של המסבאה הסמוכה, המתנדנדת עם צלילי הג'וק-בוקס.

„הלילה יעבדו פה, אוללה-ללה!” אומרת מאמאין ועכשיו משולחנה שבמסעדה — „Too Much, To Much money!” היא מעריכה בקנאה לא-מוסוית. היא מלווה בעיניה את זונות החוף בחצאיות המיני, המתרפקות עניינית על צוערי הצי הנבוכים, הנפחדים, בפיצעי הבגרות, ומחווה בזרועה תנועה דרומית, כף שמאלה מכה במרפק ימינה.

אביבה צוחקת. הכל חוזר לתיקונו, אבל מאדאם דה-סנסון בולעת את האפריטיף שלה בהבעה של מי שאבד כוחו להתנצח עם כוחות הרשע. אין דבר היא תבלע גם את הרעל הזה. כבר השקוה מרורים מכל הכיוונים האפשריים מון-דייה, בון-דייה. מעל לקמפרי מביט מישל באהובתו עוין ומתוח — והיא יודעת מה שבלבו ומסרבת להסתכל שם. „תיק” חדש מקפץ תחת עינו השמאלית. מאמאין מתאוננת עכשיו על הפריג'דר החדש, שקנה לה בנה ביום השני לבואו לחופשת הקיץ במולדתו.

— „מרגע שנכנס המקרר הזה הביתה — יצאה השינה”. למי ימכרו מקרר המרעיש כמו קיבתה של מפלצת? כמובן — לאמביצל שלה. עליו להבטיח לה כי מישל מבטיח לאמו כי „מדוע אתה צוחק, אמביצל? אין לו בראשו שום דאגות חוץ מסירות וסקי, סירות וסקי. אילו אני במקומך, וויי, לא הייתי נכנסת אתו למיטה לעולם. אינני מבינה איך האמביצל הזה הצליח, בכלל, לעמוד על רגליו”. אביבה ומישל צוחקים. „אביו לא היה כזה. בשום אופן לא”. „בקרב ניוולד כולנו מספרמות של דה-גול או של דוקטור לירי והכל

יהיה שונה”, אומר מישל וצוחק שוב והתיק שתחת עינו מתכיף. בבית, במטבח, תחסל ממין עוד שלושה בקבוקי בירה, תמלמל לעצמה ותגעה בבכי, ראשה על שולחן הפורמייקה החדש שקנה לה מישל, עד שתבוא אביבה ותלטף אט-אט את שערה הצבועה ערמונים, אולי משום שאינה עשויה עכשיו לשאת אומללותם של אחרים, שעה שעליה לחיות עכשיו סוף-סוף בתכלית האושר.

„את מהרהרת במישל”, אמר פתאום היווני כשהוא תומך ברידתה בכניסה לאחת ממסעדות הגן המבלבלות הללו.

„איך ידעת?”

„היתה לך הבעה רכה כזו”.

על שיר אחד של גבריאל פרייל

מאת משה הנעמי

א.

גבריאל פרייל הוא משורר שקט־לכאורה. שיריו עוטים מעטה שמרנות, צניעות ואצילות. אך היורד אל עומקם של רבים מהם מיטלטל טלטלה גדולה. זהו חלק ממה שנראה לי כ"מרד סמוי" של גבריאל פרייל. מבחינות רבות מרד פרייל במוסכמות השירה העברית. אך הוא עשה זאת בהסוואה, והוא עשה זאת בלי להיזקק להפגנות חיצוניות רועשות. הוא הראה ששירה אמיתית יכולה להיכתב בתנאים הפרוזאיים האפורים ביותר. העיקר הם הנופים שבלב, כלשונו. עושר פנימי רב מצוי באדם פרייל, שחיצוניותו אינה שונה מזו של יהודים רבים אחרים בני־יורק. עושר פנימי רב מצוי ברבים משיריו, המדברים בנחת אך פתע אוחזים בך בכוח איתנים.

שיר אחד כזה, בן עשר שורות, הוא השיר "עור אחר עור".

כבר שם השיר יוצר הרגשה של עומק ומסתורין. אנו נזכרים בפסוק מאיוב — "ויען השטן את ה' ויאמר, עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. אולם שלח נא ירך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא אל פניך יברכך" (ב, ד"ה) (ההמשך הועתק בגלל הקשר לשיר). ואנו רואים גם נחש המשיל את עורו. ואני רואה גם אור, המוסיף למסתורין שבשם זה. לפנינו התערטלות עור אחר עור שסופה עירום — וסופה גם אור גדול, תגלית גדולה. ואכן, יש תגלית בשיר זה. בשיר מתואר תהליך התגלות שבסופו עומד האדם על אמת גדולה, אולי האמת המוחלטת היחידה.

ואם שם השיר הוליכנו לאיוב, הרי השיר עצמו, באוצר מליו, בשלבי התפתחותו ובתכנו מוזכר מאד שני תיאורי התגלות אלהית המובאים בספר איוב. להלן השיר ולצידו שני הקטעים:

עור אחר עור

באישון ליל, כשהגשם חוזר
על אגדותיו שמענו,
אתה מתעורר מגיא תרדמתך
ורואה דברים בהירים עד לסנוור
בגין איזו שמש בוקעת ממעמקים, —

תחוש כאילו עור אחר עור נושר ממך עד עירום
תחוש כאילו חומת האכזב נמוגה כשלג הרך,
ואז עד לכאב תהיה מפוכח, עד לכאב תזהיר
ותגיע לנקודת היקוד שבנפשך,

לודאיות הטובה שלולת התקוה.

(במקור אין רווחים בין חלקי השיר).

להלן הקטעים מספר איוב, מחולקים במקביל לחלקי שיר זה:

איוב לג, טו-כח (בדלוגים)

איוב ד, יג-יז

בחלוט חזיון לילה	בשעפים מחזיונות לילה
בנפול תרדמה על אנשים	בנפול תרדמה על אנשים
בתנומות עלי משכב	פחד קראני ורעדה
אז יגלה און אנשים	ורב עצמותי הפחיד
והוכח במכאוב על משכבו	ורוח על פני יחלף
יכל בשרו מראי ושפו עצמותיו	חסמר שערתי בשרי
ותקרב לשחת נפשו	עמד ולא אכיר מראהו
יעתר אל אלוה וירצהו	תמונה לנגד עיני
ויאמר חטאתי	דממה וקול אשמע
פדה נפשו מעבור בשחת	האנוש מאלוה יצדק
חזיתו באור תראה	אם מעושהו יטהר גבר

בשיר ובשני הקטעים מתרחש תהליך ההתגלות בשלשה שלבים: לילה, כאב, התגלות. שני הבדלים חשובים בין השיר לקטעים: א. ההתגלות בשיר נעשית במצב של ערנות, באיוב — תוך כדי שינה. ב. האמת המתגלה למשורר שונה מזו הנודעת לאדם בהתגלות האלהית.

לאור ההקבלה הזאת מקבל השיר מימד אירוני. זוהי כאילו תשובתו של איוב לתיאורי ההתגלות הנמלצים של רעיו. הוא משיב להם בסגנונם, ואומר: אמנם כן, באישון לילה, ברגע של חשיפה עצמית עד כאב, מתגלה אמת לאדם; אך אמת זו אינה מתגלה בחלום או במצב אכסטטי — היא מתגלה במצב של פיתחון קיצוני, בראייה שאינה נרתעת מכל ואינה נאחזת באשליות. זוהי התגלות קשה יותר, כיון שהיא אקטיבית — האדם המגלה את האמת בהיותו ער, ואין היא מתגלה לו בחלומו. ואמת זו אינה האמונה באל ובקשת מחילה ממנו, אלא ההכרה במציאותו חסרת התקווה של האדם.

הזדהותו של המשורר עם איוב אינה מקרית. בשירים אחרים הוא מכנה את עצמו «איובי»: «ואני כולי איובי» (האש והדממה עמ' 62), ובראי הוא מגלה את פניו, «פני יהודי איובי» (שם 80). אך חשובה מאמירות אלה היא דמותו של המשורר המצטרפת מכל שירתו — דמות אדם המכיר בחולשתו, בקשי העולם ובוודאות הקץ, והוא מגן על כבוד האדם בכל מחיר. משורר המגדיר את עמידתו בעולם במלים «עומד מול מות וזורח» (נר מול כוכבים, עמ' סב) הוא «איובי» לא מבחינת הסבל שעבר עליו אלא מבחינת הכרתו העיקשת באמיתו, סירובו להיאחז בפתרונות קלים ובאשליות והגנתו על כבוד האדם

למרות הכל. »אם תאבד תבל ותכלה באש השואגת, / בעוד מועד אשיר על כבוד האדם ומרחבי שמש. / ותהיינה מלי גאות כנוצות טווס ותוכן רצוף רחמים» — כותב פרייל בשירו "צוואה" בסוף ספרו הראשון שראה אור אחר מלחמת העולם השנייה (1945).

שונים הדברים אצל פרייל מאשר באיוב — בכך, שאיוב תולה באלהים את האחריות לטוב ולרע שבעולם — «תם ורשע הוא מכלה»; פרייל, לפי שיר זה, אינו מניח כל התערבות אלהית בעולם, לטוב או לרע. בשירתו של פרייל בכללה מופיע אלהים בצורות שונות, ומציאותו הולכת ופוחתת בשירים המאוחרים. ענין זה הוא נושא בפני עצמו — לעניננו חשוב לציין שבשיר זה, ברגע של חשיפה עצמית, אין לאלהים כל תפקיד.

מבחינה מסויימת קשה גורלו של המשורר בימינו משל המעונה הקדמון — אין לו את מי להאשים ועם מי להתווכח. אמיתו ברורה לו ואין הוא מצפה להוכחת טעותו או לנחמה. בשיר אחר («נתיני תוהו: 1961») המזכיר בחלקו את שירנו, כותב פרייל: «אף תשובת סרק לא תגיע אלינו, / אלמי עולם, נתיני תוהו».

ב.

השיר מתאר מצב של ערנות ופיכחון בלילה, «בנפול תרדמה על אנשים». בתיאורם של ריעי איוב, האדם הזוכה להתגלות מוסיף לישון כשאר הבריות באותה שעה. בשירו של פרייל האדם ער בשעה שהעולם כולו ישן. ניגוד זה מחריף את תחושת הערנות והפיכחון. הוא אף מעמיד את האדם שבשיר מחוץ למהלך הדברים הרגיל בעולם. אדם זה הוא, כביטוי של פרייל במקום אחר, «מפוכח בנוף הרודם» («ארבעה שירים על נוף האינסוף» שיר א). כלומר, כדי להגיע לאמת זו, עליך לעמוד בבדידות, משוחרר ככל האפשר מכל מה שעלול להעיב על מבטך הצלול.

ההתרחשות בשיר שרויה בתוך מציאות אובייקטיבית — לילה, גשם, עננים, וסובייקטיבית — אגדות המתעוררות בזכרון אגב נקישות הגשם. מכל אלה מנסה האדם להשתחרר, לצאת מ«גיא התרדמה». פרייל, עם כל הכרתו בשבחו של הפיכחון, יודע שלא רק התרדמה היא «גיא», גם הפיכחון אינו אלא «עמק», שונה אמנם מגיא התרדמה, אך גם בו אין אנו אדונים לגורלנו; גם בו שרויים אנו בשבי הויתנו. (ר' שירו «מעמק עד עמק» ושירו «מאכילי היונים» שבו הוא מתארם כשרויים «בעמק היותם המאדים עם שקיעה»).

מעמקי חשכת הלילה בוקע אור שמש — המאיר את האמת. וכיון שאותה תגלית קשורה במוות, ואולי אין היא אלא התגלות המות, ראוי להזכיר שוב את השיר «נתיני תוהו: 1961» שבו כותב המשורר: «אנחנו... / ידעני מות זורם עם אור, — / עד כנהר צמא יפול תוכנו / וכשמש-אימה יקרין בפנינו». השמש, מקור החיים והאור, היא גם המבהירה בוודאות את מציאות המות. היא החושפת את המציאות ממעטה האשליות, היא המגלה — והתגלית קורנת כמותה.

השיר מגיע לשיאו בפיכחון עד כאב, בזהר עד כאב ובתגלית המתרחשת במצב זה. בשורה «ואז עד לכאב תהיה מפוכח, עד לכאב תזהיר» יש ציון המצב הרוחני — פיכחון, והגופני — הזהר (אולי זהר העצמות הקורנות — ר' «ארבעה שירים על נוף האיץ-סוף» — «עת עצמותיו קורנות מחכמה אחרונה»). בעצם, אין להפריד בין השנים: הראייה הצלולה בתכלית קשורה בהתערטלות רוחנית וגופנית עד לשרשים. אך ראוי לעמוד על שילוב זה של הגות עם תחושה גופנית חריפה, המקנה לרעיון שבשיר מוחשיות חריפה. זו גם תכונה האפיינית לספר איוב, בחינת «ומבשרי אחזה אלוה» (יט, כו).

ג.

מהי «הוודאיות הטובה שלולת התקווה»?

בארבע מלים כבדות ושקולות אלה טמן המשורר הרבה, ונוכל להבינן במלואן רק לאחר קריאה בשאר שיריו. אם לפי שיר זה בלבד, אין במלים אלה אלא מה שהן אומרות: «נקודת היקוד שבנפש», האמת הבווערת בעומק לבנו, היא דבר ודאי, טוב ונטולת-תקווה. מהו?

בעולמו השירי של פרייל יש שתי ודאיות — המציאות הארצית והמוות, שהוא בעצם חלק מהמציאות, אך שונה מכל מרכיב אחר שלה, והוא העושה אותה ל«שלולת תקווה». עמידתו של פרייל בעולם היא תמיד לאורו של הנוף הסובב אותו והמוות הצפוי והודאי: «ואני... עומד מול מוות וזורת, / אזור סתו קצר». («מציורי מיין», יח).

ודאותו של הקיים, «ודאות אילן, נהר ועפרוני» (נר מול כוכבים, עמ' י') אינה מוחלטת כוודאות המוות. המוות הוא «עונה עמוקה יותר» ולעומתו הקיים אינו אלא ארעי ונמס (שם שיר כ). בשירים רבים מופיע המוות כחותם השיר, ובדרך כלל אף בלי לכנותו בשמו.

המציאות הנראית היא וודאית, והמוות הוא וודאי, ושניהם קשורים זה בזה. המשורר «נושם יופי ואבדון» (האש והדממה, עמ' 23). שניהם וודאיים ושניהם טובים.

יחסו של פרייל לעולם הוא יחס של קבלת דין וברכה על היש הטוב: «אפשוט מעלי בגדי שופט יהיר / ואהיה אחד מקבל מרות דין. / ראשי שח בפני גזר יער, שעה / שכביס העצים הטובים / על גדות זמן שכחה» (האש והדממה, עמ' 105). ובשיר אחר: «מן הלחם כאילו לא ניטל / טעם זכור וטוב שלישי» (שם 90). טעמו הזכור של היש — טוב הוא.

והמוות — גם הוא טוב. פעמים רבות מדבר פרייל על המוות כעל גאולה: «הבשר החולם עד יקחהו הבור, — / ואחר שנתפכח טוב לו בבור» (מפת ערב, עמ' 75). וב«ארבעה שירים על נוף האיץ-סוף» המתים «נופלים תוך הים האחד.

/ — והים פותח זרועותיו כאב, פורש כנשר כנפיו. / ולבניו טוב מאד... — המזכירנו את מאמר חז"ל כי טוב מאד — זה המוות. ודוגמה נוספת, שיש גם בה מעט מהארזי, אך יותר מעידה היא על ראייה ברורה והשלמה עם הגורל: „בשנת האלפיים לספירתם בערך / תהיה שנתי ברוכה מאד, / לא אירע רע“ (האש והדממה, 116) — המזכירנו כי במקור נאמר „לא אירע רע כי אתה עמדי“, ואילו פה — לא אירע רע כי אני בתחום המוות, שאין בו רע.

„שלולת תקווה“ הוא ביטוי מענין, וכנראה מיוחד שימוש זה לפרייל. (בשירים אחרים שהוא יוצר תארים על דרך דומה: איומי עירום, מעורטלי סוד, עמוקת שינה, ועוד). בשירי פרייל מצאתי עוד חמש פעמים צרופי „שלול“ — שלולת אור, שלולי אור, שלולות שמש, שלול נזר, שלול זכרון, מתוך החמש, שלוש קשורות במוות: „ואם ינצנץ בו הירהור על שעה שלולת אור“ (מפת ערב, 61), „מחר שוב לא אקיץ מול בוקר מאומר זהב: / בנוף שלול הזכרון / ערב אחר יהלך“ (האש והדממה, 15), „אחד אחד אנו הולכים. יוצאים / אל ערים אבודות, שלולות שמש“ (שם 115).

לאור הניל, „הוודאות הטובה שלולת התקווה“ היא מצבו של האדם — קיומו הארצי והמוות. השנים קשורים זה לזה, שונים זה מזה, וגם דומים זה לזה. דומים הם בכך ששניהם ודאיים, טובים ונטולי־תקווה.

ד. לסיום אביא שורות אחדות שהעלה המשורר לפי בקשתי, מן הזכור לו על שעת כתיבתו של שיר זה:

„זה היה כמדומני בכפר חביב עלי במדינת ניר־יורק — וודסטוק — לפני מספר שנים. הקיצותי פתע — קולות־גשם רעננים ונלאים כאחד על הגגות, בענפי העצים. הרגשתי מעין אבלות על מה שעבר ועל מה שיבוא עוד, חוסר־תקווה גמורה וכמו התאכזרות בי עצמי. בשל בי הרצון לחישוף, לשבור — ולו לרגע — את ימי שאינם מרפים ממני, למרוד באשליותי הטובות כל־כך שעייפתי גם מהן.“

„היתה זו התקפה מרירה על חיי תוך כדי ראייה באמת בהירה עד כדי סינוור. כאילו, בלי מליצה וקישוטי מלים, בקנה בי שמש של ידיעה עצמית, שלולת רחמים.“

„עם זאת, לאחר כתיבת השיר, הרגשתי בנפשי איזו גבורה שביאות, מעין התפרקות שלאחר אסון גדול. כמו טוהרתי. האינות החריפה הביאה לי משהו טוב בצידו.“

יוֹם לְיוֹם

(תמונות-הווי ממדינת ישראל)

מאת מרדכי עובדיה

ישראלִי מַגֵּלָה תַעֲשִׂיין נַאֲצִי

תַעֲשִׂיין יִשְׂרָאֵלִי זַעִיר נֹזֶקֶת לַמְּכֻנָּה מִיּוֹחַדָּת, מוֹצֵר כַּמְעַט בַּלְעָדֵי שֶׁל בֵּית־חַרוּשֶׁת מְסֻיִים בַּגֵּרְמָנִיָּה הַמְעֻרְבִית.

מִשְׁבִּיקֶשׁ מִשְׁכֻּנָּה, סוֹחֵר־עוֹרוֹת תַּל־אֲבִיבִי, מְפַלִּיטִי הַיִּטְלֵר — שִׁיכְתוּב לַמְעַנּוּ מִכְּתָב בַּגֵּרְמָנִית לְאוֹתוֹ בֵּית־חַרוּשֶׁת — נִתְקַף הֵלֹךְ בַּהֶלֶם :

— שְׂמִידָט! הֲלֹא רוֹצֵחַ נַאֲצִי זֶה כַּמְעַט הַפֶּךְ אוֹתִי לְקוֹפְסֵת־אֶפֶר!
וְזֶה סִיפּוֹר־הַמְעֵשָׂה מִפִּי הַנִּיצוֹל :

— סָמוּךְ לַהֲשֵׁת־לִטּוֹת הַיִּטְלֵר, הוֹמַנְתִּי מִבֵּית־חַרוּשֶׁת שֶׁל שְׂמִידָט, שִׁשְׁמִשְׁתִּי שׁוֹכְנו הַוּוֹתִיק, מְכֻנָּה מִיּוֹחַדָּת בְּשִׁבִיל לְקוֹחַ מִשְׁלִי, סַנְדֵּלֵר גֵּרְמָנִי־אֶרֶץ.

הַמְּכֻנָּה הִיְתָה יַחֲדָה בְּסוּגָה, וְ"הַרְצָתָה" הַצְּרִיכָה הַדְּרֻכָּת מוֹמַחָה מְטַעַם בִּיהַחֲרֵר. כְּשֶׁהִכַּל בָּא עַל מְקוֹמוֹ בְּשִׁלּוֹם — שִׁילַם לִי בִּיהַחֲרֵר דְּמִי־קְבֵלָה כַּדִּין, בְּסֶךְ 150 מַאֲרָקִים.

הִנְהָה אֶךְ עֵלּוֹ הַנַּאֲצִיִּים לְשִׁלְטוֹן, הַגִּיעַתְנִי מִבִּיהַחֲרֵר שְׂמִידָט הַדּוֹעָה בּוֹ הַלְשׁוֹן: "הוֹאִיל וּלְפִי חוֹקֵי הַמְּשֻׁטֵר הַקִּיִּים, אֲסוּר עֲלֵינוּ לְסוֹחֵר עִם יְהוּדִים, הָרִי דְּמִי־הַעֲמָלָה בְּסֶךְ 150 מַאֲרָק שִׁשְׁלִמְנוּ לָךְ הֵם בְּבַחֲיַנֵּת כֶּסֶף שֶׁהוֹשֵׁג בְּמַרְמָה. הַנֶּךְ נִדְרָשׁ אִפּוֹא לְהַחְזִיר לָנוּ סָכּוּם זֶה תֹּךְ 10 יָמִים. אַחֲרַת נִשְׁלַח (ש' פְּתוּחָה) בֶּךְ אֲנָשֵׁי ס"ס — אֲשֶׁר תְּמוֹרֵת 150 מַאֲרָק יִשִּׁיבוּ אֶת אֶפֶר גּוֹוִייתְךָ לַמְּשַׁפְּחָתְךָ."

בְּחִלְחָלָה מְסֻרְתִי אֶת אִיגְרַת־הַזְּוֹעָה לְסַנְדֵּלֵר לְקוֹחִי, שֶׁלְּמַעַנּוּ נִרְכַּשָׁה אוֹתָהּ מְכֻנָּה. הֵלֹךְ, אָף הוּא חֶבֶר הַמְּפֻלְגָה הַנַּאֲצִיֹּנְל־סוֹצִיאֲלִיסְטִית, נִתְמַלֵּא חִימָה וְהַצְהִיר בְּפִנִּי: — אֵל תְּדַאֵג! אֲנִי בְּמַפְלָגָה בְּדִרְגָּה גְבוּהָה יוֹתֵר מִן הַמְּנוּוֹל הַזֶּה — כֶּבֶר "אֲסוּדֵר" אוֹתוֹ!

וְאֲמַנָּם — בְּפִקּוּדָתוֹ בִּיקְרוּ אֲנָשֵׁי ס"ס אֲצִל אוֹתוֹ שְׂמִידָט, וְלֵאחֲרַי שֶׁהִלְקוּהוּ מִכּוֹת נֶאֱמַנּוֹת — וְיִתֵּר עַל תְּבִיעַתוֹ מִמְּנִי. אֲנִי חֲשֵׁתִי הֵיטֵב מֵה צְפוּי לִי מִנַּאֲצִי שֶׁהוֹלֵקָה בְּגַלֵּל יְהוּדִי — וְנִמְלִטְתִּי עִם בְּנֵי־בֵּיתִי וּמִקְצַת מְטִלְטֵלִי לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הַתַּעֲשִׂיין הַיִּשְׂרָאֵלִי וְיִתֵּר מִיָּד עַל הוֹמַנְתּוֹ מִבֵּית־חַרוּשֶׁת שְׂמִידָט, הַמוֹכֵן זְמוּמָן לְקִיִּים עִם יִשְׂרָאֵלִים "עֶסְקִים כְּרִגִּיל"...

„בְּרוּךְ מְרַדְכִי“

הַכְּתוּבָת „בְּרוּךְ מְרַדְכִי“ הַתְּנוֹסָסָה בְּשִׁדְה־הַתְּעוּפָה בְּלוּד, כֹּאֲשֶׁר הַמּוֹנִים צוֹהֵלִים, וּבְרָאֵשׁ — אֲנָשִׁי כְּפֶר־מוֹשְׁבוֹ הַגָּאִים, קִיבְלוּ אֶת פְּנֵי מְרַדְכִי רַחֲמִים, אִישׁ־הַבְּטוּחֹן הַיִּשְׂרָאֵלִי, שֶׁחָרַף נַפְשׁוֹ לְהַצֵּלֵת נוֹסְעֵי מְטוּס „אֶל־עַל“, שֶׁהוֹתְקָפוּ בִּידֵי כְּרִיוֹנִים עֻרְבִים בְּצִירִיךְ.

הַאֲסוֹצִיאֲצִיָּה שְׁעוֹרְרָה בְּרַכָּה זֶה לְמַאוּרַע קְדוּם שֶׁהַתְּרַחֵשׁ סָמוּךְ לְפוֹרִים, אֵינְהָ

גורעת משמחת-האמת ורגשי ההערצה שרוחש העם למעשה-הגבורה של מרדכי, אשר השתער יחידי על ארבעה תוקפים מזוינים ומנע אסון מעשרות נוסעי המטוס הישראלי.

אכן, פרקי-הגבורה רבי-התושיה של בחורי ישראל עוררו את הערצת כל העולם, אף היו שעיתרו את תעוזת מיבצעייהם בכתר "גיימס בונדי".

אך צא זראה — באיזו ענות-רוח עושים בחורינו את המוטל עליהם. לעומת מוניטין של "הישראלי המשוין" (המתייהר) — שמע נא באיזו פשטות שח מרדכי רחמים על מעשהו הנועז: "עשיתי רק את חובתי. אינני רגיל לפירסום — אני בחור פשוט".

בישראל רווחה שמועה, כי הגורמים המוסמכים דנים בדבר הענקת צל"ש (ציון לשבח ממלכתי) למרדכי רחמים.

אלא שכבר הקדים העם בהמוניו והעניק למרדכי את הצל"ש היקר ביותר — צל"ש שציללו מהדהד על פני דורות — ברוך מרדכי.

פתק-המעבדה — ליעד ה"פתקים"

אשה משכונת האדוקים נשלחה על-ידי הרופא המטפל שלה למעבדה — לשם בדיקת דם.

לאחר שמסרה בדלפק את המבחנה עם דמה — נעלמה האשה מן המקום, ועמה יחד נעלם הפתק מאת הרופא עם הוראות הבדיקה, פירוט האבחנה וכו'. אובד-עצות טרח איש-המעבדה לחפש אחר הנעלמת. ורק לאחר מיבצע כמעט "בלשי" — בעזרת תושב אותה שכונה, הצליח לאתר את הרופא המטפל, וכן גילה, לתדהמתו, את פשר תעלומת הפתק הרפואי:

משמסרה האשה והחסודה את בדיקת-הדם למעבדה — אצה מיד לירושלים עיר-הקודש, ואת הפתק הפקידה במקום הנועד מאז ל"פתקים" — בין אבני-ה"כותל" המקודשות. לקיים "אשר לקיסר — לקיסר, ואשר לאלקים — לאלקים"...

חרוז שקירב לבבות

תחביבו של אליעזר ט., קופאי במוסד פועלי, הוא — חיבור פזמונים ודברי-הזוי מענייני-דיומא.

והנה — הקדיש צרור חרוזים נרגשים לזכר נעמן רבאח ז"ל — סמל דרוזי מכפר סמיע שבגליל, אשר נפל מות-גיבורים בהיתקלות משמר-הגבול במחבלים. במלים פשוטות וחמות העלה את דמותו של בן הדרוזים, עזי-הנפש והידידים המסורים לישראל, אשר בחירוף-נפש הגן על מדינת-ישראל ועל מרומי הגליל, מולדתו.

הפזמון מסתיים בחרוזים:

מאד יקרת לי, אח —

נאמן, נעמן רבאח,

בנפלך — גנך יד-אמונים תטפח.

לדמותו של עורך שבועון „המצפה“

מאת ד"ר פלטיאל בירנבוים

לפני שישים ושש שנה הוקם השבועון העברי „המצפה“ בקראקא על-ידי שמעון מנחם לאור (1864-1932), שבעידודו התחילו להתפתח כוחותיהם של גדולי הסופרים שבגליציה, כגון: ש"י עגנון, אשר ברש, אביגדור המאירי, אורי צבי גרינברג, ודוב קמחי. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נפסק העתון; ולאחר שנשתחרר העורך מן הצבא בשנת 1917, חידש אותו ונאבק על הוצאתו לסירוגין עד שנת 1922. זה מקרוב הגיע לכאן מישראל ספר מרתק, על המצפה, המכיל את מבחר כתביו של לאור בצירוף מבוא מאת הביבליוגראף הידוע, ג. קרסל, והערכות מאת ש"י עגנון, אביגדור המאירי, ר' בנימין, דב סדן, הד"ר דוד לאור בנו של עורך „המצפה“*).

ג. קרסל, עורך הספר שלפנינו, מדגיש את העובדה ש„המצפה“ בעריכתו של לאור היה למעשה עתונו של יחיד. „היתה זו רשות יחיד, שביקשה להיות

* על המצפה, מבחר כתבי שמעון מנחם לאור, סדרים וערוכים בצירוף מבוא והערות בקדי ג. קרסל, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ט, ספרית יעקב מיכאל, 350 עמודים.

— שומר-ישראל בעוז יגן וישמור

זרעך — אמיץ וגא יגדל,

לא עלינו המלאכה לגמור —

לא לשוא הסמל נפל.

בעצת עסקן המעורב עם הדרוזים, שלח המחבר את פזמונו למשפחת רבאח וכן למפקד משמר-הגבול (יהודי).

החרוזים הפשוטים כבשו את לב משפחת הנופל, המחבר הזומן עם רעייתו לביקור-היכרות בכפר סמיע. ואילו מפקד משמר-הגבול הורה להפיץ את חרוזי הפזמון המוקדשים לגיבור משמר-הגבול — בכל יחידות המשמר.

ביקור המחבר וזוגתו בכפר הדרוזי נערך בחסותו הרשמית של משמר-הגבול — ברכב צבאי ובליווי שני קצינים וסמל דרוזי יודע עברית — שישימש מתורגמן בין האורחים ומארחיהם.

לבאים נערכה קבלת-פנים בכל גינוני הטכס המזרחי, בבית המוכתר של הכפר. מסביב לשולחנות ערוכים במיטב התקרובת הסבו בני משפחת רבאח ונכבדי העדה כולה.

ראש המדברים, המוכתר, הודה בשם המשפחה ובשם העדה למחבר החרוזים, שהצליל לתאר בנאמנות כה רבה את סביבת גידולו של המנחה — אותה למד לדעת דק מסיפורי העתונות. „ראוי לשלוח חרוזים אלה לעבדול נאצר“ — הוסיף הנואם בהומור.

נרגשת ביותר היתה פגישת בני משפחת רבאח עם המחבר, שלא היו די מלים בפיהם להביע רגשי תודתם על דברי-השיר החמים שהקדיש לזכר יקירם האמיץ. הנה-כ"כ, גם בימינו המסוערים והנוקשים, יש שכר לחרוזים פשוטים וכנים, המקרבים לבבות.

רשותה של התנועה הלאומית-הציונית — לא רק בגליציה" (רישיובר). דברי ש"י עגנון בראש הספר תופסים תשעה עמודים חמודים, שבהם הוא מתאר כיצד השפיע עליו עורך "המצפה" רוב טובה בשעה שהדפיס את יצירתו העברית הראשונה, את השיר ירושלים, בעמוד הראשון של השבועון, בשנת תרס"ד/1904, והוא אז נער בן שש-עשרה, והרי מקצתו של התיאור בלשון-הזהב שלו:

"...נכנסתי לחנותו של אבא. מצאתי שם שלושה אנשים יושבים ומסיחים... נזכרתי בחרוזים שעשיתי בלילה על משכבי. לקחתי עט ודיו והעתקתי אותם על פנקסי. פשט אחד את ידו ואמר, הראני מה כתבת. עם שאני מושיט לו את שירי... ששקף בו שנים שלושה רגעים ואמר, לא רע, לא רע, שיר, באמת שיר. נטל אחד מידו את השיר ואמר, אבל לא ניקדת אותו. הוציא השלישי את הפנקס מידו וקרא בו ואמר לי, נקדהו ושלח אותו להמצפה..."

"במוצאי היום שבשרוני בו שבהרו בי חכמי האקדמיה השבידית לתת לי פרס נובל נזכר לי אותו הלילה שעשיתי את שירי... הראשון בעברית שבא בדפוס ונזכר לי כתב העת המצפה שבו נדפס שירי ונזכר לי ר' שמעון מנחם לזר שעשה את המצפה... לא היה בי כח לאחוז בעט, כי עייף הייתי, שמשעה שנתבשרה הארץ שנבחר אחד מיושביה לתת לו פרס נובל נתמלאה כל הארץ ששון ושמחה. והואיל ואני הוא הנבחר לא נבעלה הדלת ממביאי פרחים ומנושאי טלגרמות וממברכי ברכות וממספרי דברים. מהם שבאו לספר לי כמה שמחים הם עמי, ומהם שבקשו לדעת אם אף אני שמח כמותם... עוד הם מדברים ואחרים באו, ואחריהם אחרים. הפרחים נתנו ריח והאנשים אמרי נועם... לא ידעתי שמצויים הם בעולם כשם שהם לא ידעו שעה אחת קודם לכן שאני מצוי בעולם, אלא מאחר ששמעו את שמעי באו יחד כולם הם ונשיהם ובניהם וכוונתיהם וצלמים עמהם לצלם אותי עמהם או אותם עמי..." (ישנות גם חדשות).

בשנת 1912, פירסם לאור ב"המצפה" הערכה קצרה של הסיפור "והיה העקוב למישור" לש"י עגנון, והיא גם חיובית וגם שלילית, וזו לשונו: "הוא סיפור נעים בסגנונו הנעים של מנדלי מוכר ספרים. כל חיקוי מגונה ואסור, וחיקוי זה נאה ומותר... החיקוי שיש בו כשרון וטעם יפה... אין זה חיקוי כלל אלא השתלמות... כל בעל מלאכה מחקה מעשה רבו ומעשה חברו ואין בזה גנאי, לפי שהתפתחות היא זאת. כך הוא גם בספרות, אם סופר אחד מחקה מעשה חברו לא להתהדר בנוצת חברו, אלא להמשיך את האמנות ולתקנה, אין לך מידה טובה מזו. ש"י עגנון הוא סופר גליצאי בעל כשרון רב, שהגיע בארץ-ישראל לשלימות ספרותית עד שאין מזכירים לו עוד בחוץ את עוון מולדתו הגאליצית. ספרו זה ראוי להיות נחשב עם מיטב הספרות העברית שברוסיה ושבארץ-ישראל. אך הסיפור הוא כעין אליה וקוץ בה. צורתו היא צורת מעשה גורא של יראים והרדים המצוי בהקדמות ספרי הקדמונים, אבל סופו אינו ראוי איש ירא וחדוד כמנשה חיים הכהן ולא למספר בלשון ובסגנון כזה. הגע בעצמך, איש צדיק תמים יודע בעצמו שהוא חי ובאשתו שהיא אשת איש ורואה שהיא דרה עם אחר ויולדת לו בן והוא כובש פניו בקרקע ושותק ונוטל סודו עמו אל קברו, להרבות ממזרים בישראל! שום אדם ירא שמים לא יתנהג כך."

חלקו הביוגראפי של הספר הגדון כתוב בידי ג. קרסל, והוא מורכב משישה פרקים המשתרעים על פני מאה ועשרה עמודים. חלק הארי של הספר מכיל ילקוט של מאמרי לאור ב"המצפה", המשקפים את פעילותו המקיפה בתחומי הציונות בכלל והציונות הדתית בפרט, הפובליציסטיקה עזת-הביטוי, הספרות והמחקר, ועוד. חלק זה תופס כמאתיים ותשעים עמודים. המדור "נספחות" כולל את תולדות לאור כתובות בידי עצמו. בנו, דוד לאור, עורך המוסף הספרותי של "מעריב", מתאר את דמותו של אבא בצבעים מגוונים:

"יום-העבודה היה מתחיל מחשיכה, זמן רב לפני עלות השחר... התאורה התחלפה במרוצת השנים: ילד הייתי כאשר היה אבא מדליק לו את עששית-הנפט, לימים עברנו למנורת-הגאז, עד שהוכנס גם החשמל לדירה... והכל מוטל עליו, על אבא. לרשותו אין עומד שום פקיד או מזכירה... חוזר אבא הביתה, מתחיל לעיין בדואר שהגיע, האם נתקבל משהו רציני בשביל העתון... או שוב דברי בוסר בלבד, עם קצת סיפורים או שירים... המאבק לקיום העתון נמשך משבוע לשבוע, מיום ליום, שנים על שנים... יום אחד בשבוע גויסו

כל בני המשפחה למיבצע האכספדיציה, ולא היה שום תירוץ שהיה בכוחו להצדיק היעדרות בעבודה זו של קיפול הגליון, האריזה והמשלוח. לפעמים הבאנו גם חברים לעבודה... כל ימיו האמין אבא באמונה שלימה כי שליחות מיוחדת הוטלה עליו כאילו מטעם ההשגחה העליונה ועליו למלא אותה בכל נפשו ובכל מאמצו... עד לרגע האחרון ישב שמעון מנחם לאור, עם העפרון ביד, רכון על גליון נייר ורשם... לפני עלות השחר, בשעה שרגיל היה כל ימיו לקום לעבודת הקודש שלו, יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה“.

דרוש היה אומץ־לב להוציא בגליציה עתון עברי חדש ללא גיבוי של גוף ציבורי. את הגליונות הראשונים מילא בעיקר העורך בעצמו. טשטשקיס (עגנון) נעשה מהמשתתפים הקבועים כבר בשנתו הראשונה של „המצפה“, ומעל דפי העתון הנה החלו לצמוח לו כנפיים. בספרו על ש״י עגנון כתב דב סדן: „ר' שמעון מנחם לאור תעמדה לו הזכות, שנתן פתח־פה לנער הצעיר והברו, וביותר שנתן לו להכריז על הבטחתו לאמור: ילד קטן שגיא־כוח, עוד לעמך תראה נפלאות; כי היא הבטחה שנתקימה במלואה. הילד היה לנער הנער היה לאיש ואמנם הראה נפלאות“. צרה מיוחדת היתה לו ללאור בתחום השירים של חרונים, שהגיעו אליו מכל קצוי גליציה. גם טשטשקיס הצעיר „חטא“ בשירים לרוב. באחד הגליונות הראשונים נדפסה תשובה זו של העורך: „לשירים גדולים אין מקום בשום אופן. ענייני הגליון רבים והמקום צר... עיקר השיר אינו הלשון היפה וההברות השוות והשקולות בסוף. עיקר השיר הוא רוח־השירה. על על כן אל נא יתועמו אלה, ששיריהם לא יתקבלו“. וגם לש״י טש. בב. (=בבוטשטש) השיב במודר ארגו המכתבים: „את השירים קיבלנו; אך שבוענו. לשירים גדולים אין מקום כלל“.

בפרק הרביעי של המבוא מספר קרסל על הפולמוס שבין ש. מ. לאור וש״י איש הורוויץ בשנת 1908 בשל המאמרים החריפים נגד היהדות המסורתית שפירסם הורוויץ עד שנערך משפט ביניהם, והורוויץ יצא זכאי. כתגובה לסידרת מאמרים של הורוויץ ב„העולם“, הביע לאור את החשד שהם נכתבו „בידי איש, שאומרים עליו, כי הוא נמכר למיסיונרים, שאינו יכול לכתוב דבר אחד מבלי רומם את מיסד הדת הנוצרית, או מתן עצה טובה לישראל — לעזוב את הדגל ולהשתמד“. המשפט התקיים בלבוב לפני חמישה שופטים, בראשותו של ד״ר מ. ז. ברוידא. ש״י הורוויץ האשים את לאור בהוצאת דיבה. יצא פסק־הדין, „שאין למר לאור שום ראיה לאשמתו ומר הורוויץ נקי מכל אשמה כזאת, שהוא עובד בהתאמה לחפץ המיסיון“. העונש היה: לפייס את הורוויץ בגלוי לפני בית־הדין; לשלם קנס (מאתיים כתר) לקרן הקיימת; לפרסם בעיתונות את פסק הדין; תשלום הוצאות המשפט ודמי נסיעתו של הורוויץ (3300 כתר).

אביגדור המאירי מכנה את לאור: „עורכי הראשון בשירה“, וזהו כותרת מאמרו בחלק האחרון של הספר. הוא כותב: „שמעון מנחם לאור... היה מילדי... כשהופיע ספר שירי הראשון, קיבלתי ממנו מכתב, שבין השאר הוא כותב בו: הרשה נא לי לתת לך מעט צידה לדרך־היסורים שלך... אל תשים לב לדברי הביקורת עליך... והעיקר, עליך להרחיב את ידיעותיך, ללמוד, ללמוד וללמוד. הכשרון הספרותי הוא מכונה מפליאה שהפחם שלה היא הידיעה, ההשכלה, המדע לכל שטחיה. כל המשוררים הגדולים בעולם היו עשירים... לצערי הרב לא זכיתי להכירו פנים אל פנים, אך תמיד שיוותיו לנגדי כאברך־משי בלי רבב על בגדיו ועל אופיו ובלי מחשבה זרה, אדם שפיו ולבו שווים...“.

באחד מגליונות „המצפה“ משנת 1904 פורסמה תשובה כללית לכל המתרעמים על „אכזריות“ העורך נגד „הסופרים“, כדלקמן: „יש כועסים, כי מכתביהם על אודות ההספדים נדפסו בקיצור, למרות הפצרתם שלא להחסיר את אות; אחרים מתאוננים, כי שיריהם... לא נדפסו כלל, ולא יאבו סלוח לנו... ואני לפעמים אין לי פנאי אף לקרוא את צרורות „המאמרים“ הבאים יום יום, ואף בקראי אותם אי אפשר לי לענות את כל המון הכותבים... ויעיזו לחרף הרדקציה בולזולים גסים... והם מאיימים עלינו, כי יחדלו לחתום על „המצפה“, אם תעמדה הרדקציה במדיה. לאשרינו זוהי הגדולה בכל הרעות, שהם יכולים לעשות לנו... על חותמים כאלה נוותר לכתחילה, כמו שנוותר על בעלי הבתים העשירים או הרבנים העשירים, היהודים עברית וקוראים עברית בתענוג אמתי, אבל בשום אופן לא יביאו עתון עברי או ספר עברי אל ביתם, בדמותם כי יען יודעים הם גם לכתוב עברית, מגיע להם חנם...“.

כידוע, יצא כנגד הציונות הרב הכולל מ. גידמן בווינה (1835-1918), חוקר דברי ימי התרבות העברית, והתאמץ להוכיח שהיהודים אינם אלא אגודה דתית, והמושג אומה ישראליה אינו אלא פרי האנטישמיות. לחעתו, השתנות היהדות מאגודה דתית ללאומית צעד לאחור הוא; על צד האמת, לא חשבו היהודים את עצמם לאומה מיום הורבן מדינתם. הוא היה סבור, שהציונות המדינית, המטיפה ליהודים שיכוננו מדינה משלהם ומכניסה את ראשה בהשגחת הבורא, שנתן לישראל תעודה מיוחדת בגלות, היא נסיגה גמורה והתנגדות לקידמה. כשנפטר גידמן בשנת 1918, לאחר שנתקבל הרב צבי פרץ חיות לכהן ברבנות במקומו, כתב עליו לאור מאמר הערכה, מין הספר אירוני, לאמור:

”ד”ר מוריץ גידמן, כך היה רצונו שיכתבו שמו בחייו; ואם החליף או טעה אדם וכתב משה, חשב לו זאת הרב החרדי, רובם של רבני המערב, לעלבון. לכן אל נא נעליבהו גם שלא בפניו, רצונו של אדם זה כבודו... הרב הגדול, אחד מגדולי חכמי ישראל בזמן הזה, ד”ר גידמן, היה בעל מעלות גדולות... אך ככל אשר הזקיק, הוכלטו יותר ויותר חסרונותיו והכריעו את מעלותיו; ובהגיעו לימי זקנה הרגישו הכל, כי הוא עומד לשטן על דרך התפתחות היהדות... ואין לו עוד למוריץ גידמן, לאביר ההתבוללות החרדית, מה לעשות בעולם הזה והלך לעולמו. נאסף אל עמו, אל דורו הנפטר, לפנות מקומו לדור המנצח... פיקח מופלא היה... לשונו היתה חרב חדה... וקולו היה הולך ומתפשט מסוף העולם ועד סופו, וכל בני עמנו חשבתו כשר צבאם הנלחם מלחמות ה', אומנם אין כוח ישראל אלא בפה. אבל הכוח הזה הוא ממדרגה ראשונה, פה ממלל רברבן... ואלמלי היה ישראל עם ככל העמים והיה עליו להניף חרב על צוריה, לא היה צריך לשר צבא מוכשר ממנו... גידמן היה כעין מוהיקני אחרון לשיטת ההתבוללות על טהרת הקודש. תלמידיו ייהפכו לחבריו אם לא יחפצו לעמוד מחוץ למחנה.”

בשנת 1904 מת הרצל בגיל ארבעים וארבע, לאחר שהקדיש תשע השנים האחרונות כליל לעבודת עמו. אז כתב לאור: „האחד איננו! האיש האחד, שקם לישראל בפעם הראשונה במשך ימי גלותה, לנהלנו, לצאת ולבוא לפנינו ולדבר בשם העם היהודי עם המלכים ומנהלי הממשלות — אבד. האיש, שנשא על שכמו את טורה כל עמנו... נישא עתה על שכם... אך בזאת ניהנחם, כי העם שהוציא איש הרצל מקברו לא יאבד דרכו גם עתה, ויגבר על כל שונאיו ומשחיתיו.” כאחד ממתנגדי תוכנית אוגנדה, רמז לאור באותו מאמר על „המהרסים אשר בקרבנו, האורבים לנו בקרב מחננו פנימה”. ובמאמר שני הוסיף לאמור: „היהודים המתבוללים מדמים באמת, כי במות הרצל מתה עמו היהדות הלאומית, והרעיון הציוני נקבר בבית-הקברות בוויין... קם הסופר היהודי הלאומי הלל צייטלין נגד הציונות של ארץ-ישראל. בחוברות האחרונות של הדור הוא עמל להוכיח... שאין כל תקווה לציונים להצליח בישוב ארץ-ישראל תחת יד מלכות תורכיה... אבל באוגנדה, תחת יד מלכות אנגליה, שם תפתח היטב מדינת יהודית. בא”י הוא אומר, יהיו היהודים משועסדים לדרכי חיהם בגולה ולכל המשא הכבד של מנהגים וחומרות, שנשארו בתוך הגיטו, אבל במדינה חדשה בחוץ לארץ יתחילו חיים חדשים לגמרי ותיפסק המסורה לפעול... באמת אין להבין איך יבטח מר צייטלין, כי לאוגנדה ילכו רק „צעירים”, שאינם רוצים במשא המסורה. טבע הדבר מחייב, שגם למדינה חדשה ילכו יהודים פשוטים וימשיכו שם את חיהם הדתיים כמו בארץ ישראל, ולא יחפצו להיות נכנעים ל„צעירים”. לנבא מראש איך תפתח מדינה יהודית ברבות הימים אי אפשר...”

היתי לו לחוקר ג. קרסל על שערך בטוב טעם את הספר על החצפה, המכיל מידע רב על תקופה הרת התעוררות רבה ומלחמת הדיעות בקרב עמנו, ששימשה מבוא לתקופתנו זו שאנו חיים בה. לחח השמות וההעניינים בסוף הספר מסודר על הצד הטוב ביותר. תצלום מגליון „המצפה” (עיתון שבועי לכל ענייני החיים, לספרות ולמדעים, ולכל ענייני היהודים) נמצא בראש הספר, סמוך למאמרו של ש”י עגנון. באותו גליון, שנדפס בג’ באב, תרס”ד / 1904, נמצא שירו העברי הראשון של עגנון, „ירושלים”, החתום ש. י. טשאטשקיס, והרי בית אצח לדוגמה: „קריה נשגבה, ירושלים / ששוני את בעת צרתי / לא אשכחך כל עודי בחיים / כי אך כך היא נחמתי.”

מחודש לחודש

המשבר בלבנון וברית המועצות

כשבאו אנשי הבטחון הלבנוניים לא־סור את שני הרוסים — גילו השניים התנגדות תקיפה. היו חילופי יריות ושני לבנונים נפצעו וכן נפצעו שני הרוסים. גדולה מזו: אלכסנדר קומיא־קוב, המזכיר הראשון של השגרירות הסובייטית, אף עשה נסיון להרעיל את עצמו בגלולות „ציאנקאלי“. הנסיון לא הצליח, כי רופאי בית־החולים בבירות, שלתוכו הובא, שטפו קיבתו. מיד לאחר כך גורשו שני הרוסים מהלבנון והוחזרו למוסקבה. ושוב מתעוררת השאלה: מה ראה על ככה אלכסנדר קומיאקוב לנסות להתאבד? הלא דרכונו הדיפלומטי סוכך עליו מפני שלטונות הלבנון. התשובה היא: אין זה כשלוננו הראשון של קומיאקוב וחששותיו היו מרובים לא מאימת שלטונות לבנון אלא מאימת שלטונות ברית המועצות. השבועון ה־צרפתי „לאכספרס“ גילה, כי לפני בואו של קומיאקוב לבירות שימש כנספח ימי סובייטי בתורכיה. בשנת 1964 דרשה ממשלת אנקארה ממוסקבה להחזירו מיד, משום שניסה לארגן מרד של קציני הצבא התורכי. מכיון שב־תורכיה נתגלתה מזימתו של קומיאקוב נשלח לארץ אחרת — ללבנון, שבה ניסה כנראה את מזלו מחדש במקצוע שהוא מומחה לו באמת: מקצוע ארגון קשרים ומרידות צבאיות, והוא עשה זאת בעזרת שותפו ולאדימיר ואסילייב והטייס הלבנוני לשעבר מוחמד מאטר. אבל כאן חל מיפנה לא־צפוי: מוחמד מאטר, במקום לבגוד בממשלת הלבנון, בגד בשולחיו הרוסים וגילה את המזימה כולה לראש הבולשת הלבנונית. יתר על כן, לא סוכנים רוסיים בלבד אלא גם סוכנים סוריים היו מעורבים בעניין. כדי להוסיף חיזוק לקשר בצבא הלבנון החליטה דמשק לשלח בלבנונים את אנשי „אל פאטאח“ ולהביס את הצבא הלבנוני מבחוץ. נוסף על הפיצול וה־פילוג הפנימיים.

אם יש ארץ ערבית, שבה עושים הרוסים כבתוך שלהם, הרי זו סוריה, ואם יש ממשלה המזכנה בכל עת לעשות רצונם של אנשי הריגול הסובייטיים במזרח התיכון — הרי זו ממשלת דמשק. עוד לפני שהתחילו ההתנגשו־יות החמורות בין הצבא הלבנוני ובין אנשי „אל פאטאח“, פרצה בבירות שערוריה בהקשר עם גילוי התכנית של אנשי הריגול הסובייטי לעורר הפיכה צבאית בלבנון. לכאורה, אין לך דבר קל יותר בשביל ממשלת דמשק מלשלוח צבא סורי לדכא את הצבא הלבנוני ולהשליט „סדר“ של ה־„בעת“ בלבנון. הצבא הסורי גדול וחזק פי כמה מה־צבא הלבנוני, שמספר חייליו אינו עולה על שתי רבבות. אבל התערבות צבאית סורית עלולה לעורר הדים שליליים ביותר בארצות הברית, ואפילו בצרפת של פומפידו, והיא היתה עשויה להע־מיד במצב דיפלומטי ואסטרטגי עדין את ברית המועצות, שסוריה מרקדת לפי מנגינת חלילה.

לכן בחרו אנשי הריגול הסובייטי בדרך עקיפין: דרך הערעור של אחדות הצבא הלבנוני חבפניו. הדבר נעשה על ידי שני מומחים סובייטיים אנשי השגרירות הסובייטית בבירות, אלכסנ־דר קומיאקוב, מזכיר ראשון של ה־שגרירות, ולאדימיר ואסילייב, שהיו שניהם מצויידיים בדרכונים דיפלומ־טיים. ב־30 בספטמבר, 1969, הודיע שירות־מבטחון הלבנוני, כי גילה קשר לגנוב מטוס „מיראז׳“ מטיפוס 3 של חיל האוויר לבנוני ולהטיסו לבאקו, באמצעות הטייס הצבאי הלבנוני לשעבר מוחמד מאטר. שכר טרחתו ה־מובטח היה אגדי ממש: 2 מיליון דולרים. נשאלת השאלה: למה נחוץ לסובייטים מטוס „מיראז׳“ 3, שהוא מטיפוס מיושן ושברית המועצות היתה יכולה להשיג דוגמתו על נקלה מידידיה באלז'יריה?

ומנשיא סוריה נוד אדין אל-אטאסי. אל-אטאסי, שנתן לאל-פאטאח ול-טירוריסטים חסות מלאה בסוריה, לא היסס מלהרשות ליאסיר עראפאט, מפקד "אל פאטאח" ויו"ר "ארגון השיחרור הפלשתינאי", לקרוא למסיבת עתונאים בדמשק, ב-26 באוקטובר, שבה ניסה להסביר את טענותיו ותביעותיו כלפי ממשלת לבנון. במסיבה זו קרא את האוכלוסייה של הלבנון לפעול נגד "האלמנטים שאין לבטוח בהם", אשר בממשלת לבנון, המתנגדים לפעולות הפלשתינאים על אדמת הלבנון, המ-כוונות נגד ישראל. עראפאט לא קרא בגלוי למרד נגד השלטון הלבנוני, אבל דבריו לא היו רחוקים מקריאה למרד. הוא גם חירף את מערכות ארצות הברית ואמר, כי "האלמנטים האמורים הם מכשיר בידי קושרי קשר אמריקאים הרוצים לחבל בתנועת הגרילה הערבית נגד ישראל".

עראפאט קרא: "העם הלבנוני צריך לסלק חשבון זה". לפי דברי עראפאט יצא, כי לא אנשיו כי אם אנשי השלטון בלבנון הם שביטלו את ההסכם בן 15 העיפים, שנחתם באפריל על ידי גנרל אמיל בוסטאני, מצד אחד, ועל ידי עראפאט, מהצד השני. גנרל בוסטאני הוא מפקד הצבא הלבנוני. עראפאט חזר על התביעה, כי יש לתת לאנשי הגרילה הפלשתינאים, חופש תנועה בלבנון, אך לא פירש מה כוונתו. הוא דרש גם כן הענשת כל אנשי הצבא הלבנוני האשמים בהריגתם של פלשתינאים. בתגרות שפרצו בסוף אוקטובר ושנמשכו כמה ימים תוך הפוגות קצרות, היה ברור, כי לתנאי זה אין שלטונות הלבנון יכולים להסכים, שהרי גנרל ביסטאני נתן את את הפקודה לצבאו להתנגד ל"אל פאטאח" בכל מקום שהי פלשתינאים יתקיפו, וההוראות לכך באו לו מגנרל המדינה שארל חילו. אופייני הדבר לדרך פעולתו של עראפאט, שעזב את מקום "מטהו" ברבת-עמון ויצא לדמשק, משום שבדמשק הרגיש את עצמו כמו בבית, ואנשי הממשלה הי-סורית נתנו לו את מלוא הגיבוי ואת מלוא העזרה בצידוד כבוד וגם ב"מתנדבים" מהצבא הסורי. רק מדבר אחד נמנעה עד כה סוריה: היא לא שלחה יחידות סדירות של הצבא הי-סורי למערכה נגד צבא הלבנון הקטן והמוגבל בכוחותיו. וזה מחשש סיבוך בינלאומי קשה.

מאשרים עובדות אלה לא רק אנשי השבועון הפריסאי "לאקספרס" אלא גם סופרי העתון הנודע "לה מונד", שמהלכים לו במשרד-החוץ הצרפתי והוא מגלה תמיד אהדה יתרה ללבנון, ארץ "החסות", כביכול, של צרפת (ראה הצהרותיו של דה-גול בנידון זה אחרי הפשיטה הישראלית על שדה התעופה של בירות). "בגליון ה-24 באוקטובר של "לה מונד" מוסר כתבו מבירות: "נעשה ברור יותר ויותר, שסוריה הכינה מרד נגד המשטר הדימוקראטי בלבנון". הפעולות של "אל פאטאח" שבאו סמוך לזה, מאשרות, שיש כאן תיאום מלא בין אנשי הדיפלומאטיה (קרי: ריגול) הסובייטיים ובין שליטי דמשק, ראשי מפלגת ה"בעת" הסוציאליסטית, המשועבדת למוסקבה ועושה רצונה בכל.

נמצא כי עניין התכנית לחטיפת ה-מטוס לא היה אלא כסות-עיניים לתכנית הרבה יותר רצינית של קשר צבאי לבנוני, שנכשל מעיקרו. בזה מוסברת גם תגובתו הנמהרה של קימאקוב, שידע, כי אחרי כשלונו השני (כשלון ראשון אירע באנקארה) שוב אין לו מקום בשירות הריגול הסובייטי, ולא עוד אלא שהוא עלול להיענש קשות בשובו לארץ, החופש והסוציאליזם הי-בינלאומי. קומיאקוב ירד איפוא מעל הבמה. אבל לא ירדו מעל הבמה מושכי החוטים בדמשק שהפעילו את "אל פאטאח", כדי לפרור את הצבא הלבנוני מבחוץ. לשם כך צוידו אנשי "אל פאטאח" במרגמות ובמשוריינים סוריים-רוסיים ונשלחו לכבוש "עמדות מפתח" בצפון הלבנון, בקרבת הגבול הסורי, במקומות שבהם קווי-האספקה שלהם יהיו קצרים, ודמשק תוכל להגניב קצי-נים וחיילים של צבאה הסדיר אל מעבר לגבול לתוך שורות "אל פאטאח".

כרגע עדיין יש יתרון מספרי לצבא הלבנוני, כי מספר לוחמי "אל פאטאח" האמיתיים והמוסווים אינו עולה על 5,000. אבל אם סוריה תוסיף לשלוח "מתנדבים" מצבאה הסדיר לשורות "אל פאטאח" עלול המשבר להגיע לשיאו, וממשלת הנשיא חילו תהיה בסכנה. סיבוך נוסף במצב בלבנון הוא, שראש הממשלה ראשיד כאראמה נוטה לצד הטירוריסטים ואף הסתלק מהשלטון, ואינו ממלא את תפקידו אלא באורח זמני, עד שתיבחר ממשלה חדשה. הוא אינו רחוק בהשקפתו מאנשי ה"בעת"

לרגל החורף המתקרב וחוסר בסיסי חבלה סמוך לגבול הישראלי החליט עראפאט להכביד אכפו על הנשיא חילו ולכבוש בסיסי פעולה בכוח הזרוע מידי הצבא כדי לפתוח תזית חדשה נגד ישראל. חשובנו היה שהמפקד הלבנוני, גנרל אמיל בוסטאני, לא יהיה לתת פקודת התנגדות לצבא. אבל בוסטאני עושה רצונו של הנשיא חילו בכל, וקציני הצבא הלבנוני, שהם נוצרים רובם ככולם, נאמנים לנשיא ולשלטון הנוכחי. הם יודעים, כי לא תיתכן פשרה בת-קיום עם אנשי עראפאט, וכי כניעה לעראפאט פירושה הפקרות גמורה והידרדרות הלבנון לתהום של מלחמת אזרחים. הם יודעים גם כן, כי סוריה לא תעז להתערב התערבות של הצבא הישראלי, וכי גם ידידתה, רוסיה, לא תשלח אניות-יצי להשליט סדר, כי לא תרצה בהתערבות אמריקנית. למרות ההבדלים העצומים בהלכי הרוחות ובשלטון בי-אמריקה בימי אייזנהאואר (בשנת 1958) לעומת הימים האלה של שלטון ניקסון — יש גבול מסוים גם לסובלנות של ואשינגטון ולנטייתיה שלא להסתבך הס-תבכיות נוספות על זו של וייטנאם. ג'ון טשאפלי, שר-הצי האמריקני, אמר בימים אלה כי "באין ברירה יצטרך הצי הששי להתערב בלבנון, אבל הדבר ייעשה רק בשעת הכרח". התערבות סובייטית מוקדמת היא בוודאי "שעת הכרח" כזו, ואין היא קשורה כלל בטובתו, או ברעתה, של ישראל, אלא בחובה להגן על הממשלה הנוצרית-מוסלמית של הלבנון הרוצה לקיים יחסי ידידות עם המערב, ויהא חשובנה מה שיהיה.

אופייני הדבר בשביל המתוחות בי-יחסים בין לבנון וסוריה, שהנשיא חילו לא שלח את גנרל בוסטאני לשם מו"מ עם עראפאט לדמשק, אלא שלחו ל-קאהיר, לבקש על תיווכו של נאצר. נאצר היסט תחילה להכניס ראשו ל-מבוך זה, אבל התמיכה בעשרות מיליוני דולרים, שהוא מקבל מסעודיה וכוויית, מכספי הנפט הנמכר למערב, מאצלת אותו לחפש מוצא של פשרה בלי להפיל את ממשלת חילו. כמה ימים עברו עד שיאסיר עראפאט הואיל בטובו לעזוב את דמשק (ב-2 בנובמבר) ולבוא לקאהיר לשם מו"מ. אחרי הפצרותיו של נאצר, היה בזה משום השפלה לא-מעטה לראש מנהיגי "פאן ערב" וחולמי חלום האימפריה המוסלמית-ערבית-

מוסקבה הכריזה ב-31 באוקטובר, כי החרפת המשבר בלבנון היא תוצאה של "התערבות אמריקנית" ורמזה, כי בדעתה לבוא לעזרת ארצות ערב. בו-בזמן הכריזה מוסקבה שהיא "תומכת בפעולות הפלשתינאים הלוחמים מלחמת פאריטינאים". את סופה של ההכרזה הי-סובייטית אין לקבל כפשוטה, מכיוון שאין זה מטבעם של הרוסים לתמוך במי שאינו נתון למרותם ובמי שאינו מקיים הוראותיהם. הפלשתינאים, עם יאסיר עראפאט בראשם, אינם מוכנים לקבל עולן של המעצמות הגדולות, או להסכים למו"מ עם ישראל, ישיר או עקיף. ממילא הם מתנגדים לוועידת ארבע הי-מעצמות ולהסכמי שתי המעצמות הגדולות, גם אילו היו הסכמים כאלה בגדר האפשרות. הם נשבעו להילחם עד לנצחון, ובזאת הסירו מעליהם את הי-אפטרופסות של מוסקבה. יתר על כן, חלק גיכר מהם נוטה לסין העממית. מטעם זה ומטעמים אחרים אין הי-תמיכה הרוסית בפלשתינאים אנשי הגרילה אלא מס-שפתיים בלבד, ו-מוסקבה לא היתה רוצה לראות בהש-תלטות של אלה על אחת המדינות הערביות הפרוגרסיביות, על סוריה, מצרים, עיראק או לוב. מאידך גיסא לא היה איכפת לה כלל אם הללו היו משתלטים על ירדן או על הלבנון, והיו עוקרים משם כל השפעה מערבית. קרי: אמריקנית. אבל גם שם היו מעדיפים "הפיכת חצר" על הפיכת המוניס והח-לפת השליטים בא"ש ולא בארחי פרחי. לכן הם מרוצים ביותר מהרכב השלטון בסוריה והיו רוצים לראות דוגמתו בלבנון.

אבל מצב העניינים בלבנון שונה, בכל זאת, מיסודו ממצב העניינים בסוריה. מחצית אוכלוסי הלבנון (2,200,000 נפש) הם נוצרים-מרוניטים, שכמעט כולם תומכים במדיניות של הנשיא הנוצרי שארל חילו. מבין הי-מחצית המוסלמית — כשליש בני הי-סיעה המוסלמית השיעית, ורק הסיעה הסונית (45% מכל המוסלמים) תומכים באנשי הגרילה הפלשתינאים. הדרוזים מהווים 10% מבין המוסלמים והם מפו-לגים. מחציתם, בהנהגת קאמיל ג'ומבלאט, תומכים בעראפאט וכנופיו-תיו. גם בתוך המוסלמים והדרוזים וגם בתוך הנוצרים יש מיעוט קטן מהפכני, הרוצה בהפיכה סוציאלית לשמה, לדברי כתבים שחזרו זה עתה מהלבנון.

החבלנים לאורך קו הירדן והערבה מחייבות הגברת הלחץ על צה"ל מצפון. השבועיים האחרונים של תיגרות ו"קרבנות זעירים" עם הצבא הלבנוני הוכיחו חולשתם של הפלשתינאים אפילו נוכח הצבא של הלבנון, למרות מה שהם מצויידיים בנושק רב, במכונות יריה, באזוקות, מרגמות ואף תותחים. פעולות שלא הצליחו בהן הפלשתינאים בקרבת הגבול הסורי — אינו דין שלא יצליחו בהן בקרבת הגבול הישראלי. אבל עצם העובדה, שיאסיר עראפאת לבדו וכמעט על דעת עצמו יכול היה לחולל את המשבר הזה בלבנון מצביעה על כך שארגוני החבלה הפלשתינאים וראשיהם תופסים יותר ויותר את מקומם של המנהיגים והמציביאים ה"ערביים הלגיטימיים, כביכול, ויש בידם לחסל במדינה לא אחת את השלטון שבצילו ובהסכמתו הם פועלים נגד ישראל.

בתנאים אלה, יש לשער שאפילו היה חוסיין רוצה ב"שיחות רודוס" עם ישראל — לא היה בידו לעשות זאת מאימת ארגוני החבלה, ואפילו היה הנשיא חילו רוצה למנוע כניסת המ"חבלים לארצו מכל וכל — לא היה בידו לבצע זאת. הנשיא חילו יודע, ש"שמירת עצמאותה של הרפובליקה ה"לבנונית ומניעת התפוררותה במלחמת אזרחים — אינן בין המטרות שהציב לעצמו ולכנופיותיו י. עראפאת. כל הסכם אתו על "שיתוף פעולה" יהא בהכרח הסכם לשעה קלה, ששום צד אינו מתכוון בכנות לקיימו. כל היתר הלקי או שלם לכנופיות החבלנים לפעול משטח הלבנון יאלץ את צה"ל לנקוט אמצעים לשיתוף הפעולות ולמניעתן בעתיד.

י . מ י ש א ל

אפריקנית, שהיה צריך לדבר על לבו של מפקד "אל פאטאח" להתפשר עם גנרל בוסטאני בעניין הבסיסים והפעור לות בלבנון.

קשה לנבא עד מתי תתקיים שביתת הנשק, שהוכרזה בין צבא הלבנון וה"פלשתינאים כתוצאה מתיווכו של נאצר. בסופו של דבר, עראפאת מחזיק בידו קלפים מרובים מדי, משיהיה גוח ל"ויתורים. אין מוראה של רוסיה עליו ואין הוא חושש מפני "חרם" מצד מנהיגי ערב המקובלים. יתר על כן, אין הוא מבקש לעצמו בלבנון יותר משיש לו בממלכת הירדן. שם הוא עושה כבתוך שלו, והמלך חוסיין עומד אין אונים, ואף נאלץ לצוות על צבאו לשתף פעולה עם ארגוני החבלה. לשם הכשרת עצמו בעיני הלאומנים הקיצוניים בירדן (בייחוד במחנות הפליטים הפלשתינאים) אין חוסיין נוקף אצבע בלי ליטול רשות מאת עבדול נאצר. לפני שנה עשה חוסיין נסיון לחסל את עמדות ארגוני החבלה בירדן, ויצא בשן ועין מנסיונו זה. בזמן האחרון הוא מדבר אליהם דברי מחמאה ואומר כי, למעשה, "כולנו פידאייך" וכי "פעילות הפידאייך היא התפתחות טבעית". ארגוני החבלה בירדן יש כיום בידם להוריד את חוסיין מכסאו ואינם עושים כן אלא מטעם אחד: ניחא להם בזה שחוסיין ימשיך בשלטון וישא באחריות למשק הירדן, כל עוד הוא נכנע להם ואינו עושה שום פעולה נגדם.

יאסיר עראפאת רוצה להביא את הרפובליקה הלבנונית למצבה של ממלכת הירדן, שכבר היתה לאסקופה הנדרסת לחבלנים הפלשתינאים ול"מפקדיהם. הוא סבור, שעתה היא השעה הנכונה לעשות זאת, בפרט שהחורף המתקרב מחייב היערכות חדשה של החבלנים בצפון, והאבידות הכבדות של

הבלדה החסידית-העממית

של שמשון מלצר

(ליובל הששים של המשורר)

מאת חיים לוף

האגדה החסידית והסיפור העממי נוצלו על-ידי סופרים-אמנים רבים בספרות העברית (והאידיש) שנוקקו לכל סוגי היצירה הפיוטית, הסיפורית וההגותית. י. ל. פרץ, מ. י. ברדיצבסקי, הלל צייטלין, יהודה שטיינברג, מרדכי בן-יחזקאל ורש"י עגנון — והרבה אחרים — ניטפלו לנושאים ומוטיבים חסידיים ועממיים. יש ועיקר יצירתם נתונה להם.

אף-על-פי-כן הניחו יוצרים אלה מקום רחבי-ידיים, מיוחד ומכובד למשורר שמשון מלצר להתגדר בו. מלצר הוסיף לאגדה החסידית והעממית טעם ותבלין משלו, נוסח ודרכי הבעה פיוטיים מזהירים בחידושם ובמקוריותם. המשורר צמת וגדל בסביבה שהיתה ספוגה הווי חסידי וצללי הצדיקים ואנשי המופת רחפו עדיין בחלל עולם ילדותו ונעוריו. המשורר רב-הכשרון קלט את סיפורי-הפלאים מן האווירה היהודית בת-הדורות והם גירו את דמיונו הער הרגיש. הסיפורים קשורים לטבע, לארחות-חיים מסורתיים, לשיחם-ושיגם והליכותיהם של בני אדם צדיקים-תמימים, פשוטים-נלבבים, חכימים-ערמומים מזה; ואנשי יצרים, גסים ואכזרים מזה.

את חלל-עולמו של אגדות-החיים והמציאות בשירות ובלדות מלצר מאכלסים אנשי מופת ופשוטי עם, מבני-ברית ומשאינם בני-ברית מכל מקצועות החיים: הרב והחזן, העשיר והעני, הסוחר והחייט, הפונדקי ובעל העגלה, הצדיק והבריון («פיכוש והבעל-שם-טוב»!). הגבולים שבין אוירת הקדושה ואוירת החולין מתבטלים, כי לבושים של חולין לקדושה ועתים אינן יודע היכן מסתיימת האחת והיכן מתחילה השנייה. הקדושה מהלכת בשדה ובסדנה, בשוק ובבית-המרזח. מעורבת היא בין הבריות, בין יושבי בית-המדרש כבין יושבי קרנות. ושותף לה העוסק במסתורין כשולח את ידו בחוט ומחט.

ומכיוון שעולם האצילות ועולם העשייה נשקי אהדדי, מתחלפים בני שמים בבני תמותה, גבריאלי (המלאך) בגבריאלי (שמשו של ר' לוי יצחק מברדיטשב). כשקורא הרבי למלאך: «גבריאלי, בוא הנה!» נבהל שמשו ומופיע לפניו... ולכן טבעי והגיוני המעבר מאגדות צדיקים למעשיות עם ומהם לשירי ההווי היהודי בעירות ישראל בגליציה מימי ילדותו ונעוריו של המשורר. הימים הם ימי מלחמת העולם הראשונה וימי המהפיכה שלאחריה. אור זרוע על כל חלקי הספר שהקצב בו מלבב ומרנין, מזדמר ומשובב את הנפש והשירות מתנגנות בתרוויהן הכפולים:

והנה גם העיר, לרגלי ההר גוהרת,
והשמש עוד זוהרת, אך היום פנה ורד,
והעגלה יורדת, מתנהלת שוב בנדד
מטרת ומרעדת ונוטעת במורד.
„סוב ותפוס המושכותים
הסוסים נהל מעט!“

(„רבי ליב גוסע וינה“)

חיבתו של המשורר נתונה לפשוטי עם, לאותם שבאגדה העממית (ב) מעשה הרב ובעל-העגלה, (ב) „הזכוח“ ועוד) ולאנשי „בשר ודם“ שבעיירת מולדתו. אף כל גינוני ההווי היהודי שבעיירה קרובים ללבו והוא מתרפק עליהם ממרחקי זמן ומקום. בעצב ענוג וקרין תואר האמן היהודי העממי שבימי הפולמוס האדום,

אחרי מלחמת העולם הראשונה, עלה לגדולה ונעשה קומיסר. עליו, על "מאיר כליזמר", שר מלצר, על עלייתו וירידתו ועל נס הצלתו בהמיר משטרים. נוגעת עד הלב השתדלותם של חשובי העדה בטלוסט להציל נפש אחת מישראל ממוות. יקר האדם ותפארת חיים בימי אנדרלמוסיה והרג רב — הפכים אלה מתמזגים בשיר המתנגן על מיתרי געגועים לעיירת המולדת טלוסט — הזעירה והיקרה.

שיריו־פיזמוניו של מלצר מצויינים בהומור טוב־הלב שלהם, בפיקחות העממית וב"המצאה" המפתיעה ורבת־החן. אף הבלדה הטראגית, זו השאובה מן החיים והיא פרי מציאות־האימים של ימי בלהות־דמים, אף בלדה זו אינה מספרת ומכריזה על אכזריות אנוש, כי אם על יסורי־אנוש. נוגע עד הלב השיר על אחיו החייל של המשורר, שנפל על שדה הקטל בקרבות אוסטריה־רוסיה. קרבני־חנם הוא, כי לא על אדמת המולדת העברית דמיו באו... ב"ויכוח עם סבא" נוקבת שאלת המשורר הדווייה: מדוע לא הקדים הסב לעזוב את ארץ הדמים ולא עלה בעוד מועד לציון:

אולי, לו עלית לכאן והעלית
אחריך עדה שלמה,
אולי, לו יצאת משם — והוצאת
בנים, נכדים ובה גם הפלית
אותם מזועה ואימה!

ההכאב עוד חריף ומריר יותר, שאף הרבי (מטשורטקוב), שהשפעה רבה היתה לו על "צאן מרעיתו", לא עשה למען הצלת בני עדתו ואף האח, שאמר לעלות, דיברו על לבו ב"חצר" הרבי להישאר, כי זאת הבטחת האדמו"ר:

— — — בשובה ונחת...
כולנו נלך עוד לשם, וביחד...

אך לא "יחד" הלכו לשם, ולא ב"נחת", כי אם הרבי, יחידי, ניצל בארץ אבות...

בלדה "המנין בעירי, בעיר טלוסט" "מחיה" המשורר קרבנות השואה שפקדה את עיירתו של המשורר. בה מלצר מציב מציבה לבני קהילתו שנרצחו על־ידי הנצים. הוא מעביר לפנינו אחד אחד את חשובי הקהילה ואת הבינונים שבהם וכולם מאירים באור החסד וזיו של קדושה נאצל גם על מעשיהם יום־יום, ארחות חייהם ומידותיהם. מה אצילות דמויות אמולות אלה שמעלה מלצר לעומת דמויותיו של אדגאר לי מאסטרס ב"ספון ריבר אנתולוגי", שנכלים, מירמה ותאוות בלבן! והנה האחד, משה וילנר, "מעוטר ביוחסין, בן של רב וגיסו של אחד הגאונים בפולין", ש"עבד את השם בכל לבבו" והאמין באמונה שלימה ש"עוד תהיה הצלה, ישועה עוד תבוא". ואמונה זו לא נעקרה מלבו —

ואפילו טעה שהובילו אותו אל הזאמילפלאץ, אל אלפים,
זעק הוא ועמו עוד אחד: הגשם הוא אלוקים! הגשם הוא אלוקים!
והנאצי מצליף בפיגול, והדם מזרוף נטפים־נטפים,
והנאצי מוסיף ומלקה, ושניהם מוסיפים רק לזעוק ולוקים...

הבלדות מן השואה על בלהותיהן הן ניגוד מזעזע ומחריד לבלדות מעולם הישועות והנחמות של צדיקים ובעלי שם. באחרונות צדיקי־מטה מעבירים ומבטלים גוירות; ובראשונות עם על קדושו נהרג, מת מיתות משונות והעולם כמנהגו נוהג...

לשני העולמות נתן מלצר מבע פיוטי־אמנותי המזהיר בקסם לשון, בכח תיאור וסיפור ובחן יהודי־אנושי.

הזרמים העיקריים ביהדות בת-זמננו

מאת ד"ר משה פלאי

סיפרו של הפרופיסור דוד רודבסקי אמנציפציה והסתגלות *) נודע, לפי דיברי המחבר, למלא את הדרישה והצורך בטכסט העוסק בזרמים הדתיים ביהדות המודרנית ובריקעם ההיסטורי, חברתי, אינטלקטואלי ותיאולוגי. משימה זו אינה קלה, שכן מחד דורשת היא ידיעה מקיפת, התמצאות והבנה כוללים, בכל אחד מן השטחים המנויים, ומאידך היא כופה — מפאת רוחב היריעה — התפשטות על-פני השטח ושימת הדגש על האופייני והכוללני שבדברים. המבקר הניגש לסקור את הספר הנדון חייב להעריכו באמת-מידה זו.

נקודת-מוצאו של פרופ' רודבסקי בהנחה המקובלת, שאת השורשים לכמה מן הזרמים הדתיים ביהדות בת-זמננו יש למצוא בהשכלה (עמ' 17). אולם המחבר מכיר בצורך להציג את היהדות הקדם-השכלתית ולוא גם בקווים כלליים: את התיאולוגיה המצינית אותה (הרמב"ם, אלבו...), את ההלכה ואוספי-חוקיה (פרי-עבודתם של הרמב"ם, בן-אשר, קארו, הרמ"א...), את מצב היהודים בימי-הביניים ואת הנטיות להומאניות ולסובלנות-דתית באירופה והגורמים שהביאו להתהוותן.

על רקע זה מרחיב פרופ' רודבסקי את הדיבור על מישנתו של משה מגדלסון והשפעתו — מרצונו ושלא מרצונו — על דורו והדורות שלאחריו, מה שהביא לשידוד-מערכות ביהדות ולשינוי ערכיה, בקצרה עוסק המחבר בנפתלי הירץ וייל בהקשר עם מילחמתו החינוכית בדברי שלום ואמת. הסנהדרין הפריזאית ותשובותיה הידועות לשאלותיו של נפוליאון זוכה אף היא לטיפול. בהמשך נסקרות היהדות המסורתית מראשיתה, התנועה החסידית לענפיה השונים, כולל הניאור-חסידות מיסודו של מרדכי בובר, וכן תנועת המתנגדים.

להלן מוזכר המאבק לריפורמה דתית ביהדות גרמניה: מעט-מיוער מפעולתו של דוד פרידלנדר ומתורתו הריפורמית, מיפעלו של אבי הריפורמה המעשית ישראל יעקבסון ובעיקר הפולמוס הידוע, הקשור בהיכלים הריפורמיים שהוקמו בברלין ובהאמבורג — פולמוס שהתנהל בעיקרו בשפה העברית; והשפעתו של רב"ק ומחשבתו ההגליינית על תנועת הריפורמה בהנהגתו של אברהם גייגר.

*) David Rudavsky, *Emancipation and Adjustment*, Contemporary Jewish Religious Movements, Their History and Thought, Diplomatic Press, New York, 1967, 460 pages.

מחוכמת ישראל (צונץ, פרנקל...), עובר הדיון לסינודות הרבנים הריפורמיים בשנות ה-40 של המאה הי"ט, למישנתו של שי"ר, לתנועה הניאו-אורתודוכסית בגרמניה מיסודו של שמשון רפאל הירש ולהקמת האירגונים הדתיים "אגודת ישראל" ו"המזרחי".

פרק ארוך מוקדש, בצדק, למישנתו של שד"ל.

בחלקו האחרון של הספר עוסק פרופ' רודבסקי בזרמים הדתיים של היהדות האמריקאית: הריפורמה, התנועה השמרנית, תנועת ההתחדשות (הרי-קונסטרובניזם) וזו האורתודוכסית.

* * *

סידור החומר ופיתוח הנושא משביעים רצון בדרך כלל. אולם יש להעיר, כי בכמה מקומות החומר הענייני אינו מרוכז בפרק אחד. כך, למשל, חלק מן הדיון במישנתם של הרמב"ם ואלבו נמצא בפרק העוסק במנדלסון, ומקומם בפרק החמישי "היהדות המסורתית". פרק זה והפרק שלאחריו על "החסידות וניאו-חסידות" נתונים בין הפרק העוסק בהשכלה (מנדלסון, הסנהדרין בפאריז) ובין הפרק הדין במאבק לריפורמה דתית ביהדות גרמניה. הדיון על רנ"ק הוקדם לפרק העוסק באסכולה ההיסטורית של חוכמת ישראל (צונץ, זכריה, פרנקל, שי"ר) אל-נכון משום השפעתו של קרוכמאל על מחשבת הריפורמה.

המחבר הכיר בנחיצות להביא "דברים בשם אומרם" — דוגמות מן המקורות: מידרש אגדה (עמ' 104), ציטטות מכתיביהם של צונץ (עמ' 191), פרנקל (עמ' 203) ועוד. אפס, אינו נוקט בכך באופן שיטתי, והסיבה היא בוודאי הצימצום במקום. כך, לדוגמה, יש פה ושם מובאות קצרות מירושלים של מנדלסון, אך אין למצוא כמה קטעים נבחרים אופייניים, המשקפים את דרך מחשבתו של הרמב"ם. נספח המיועד למקורות היה פותר את הצורך הזה. בהקשר זה יש להתפלא, שהתרגום לאנגלית של ירושלים, אף שהוא "מיושן" (תורגם בידי יצחק ליסר בשנת 1838), אינו מוזכר כלל.

אין המחבר עומד על הבעייה הדתית במדינת ישראל (אף שהיא מוזכרת פעמים אחדות). נראה הדבר, שד"ר רודבסקי ביכר לרכז את תשומת-הלב על הזרמים הדתיים בארצות-הברית כגולת-הכותרת של חיבורו.

בפתיחת הספר קובע המחבר, כי השורשים של אחדות מן הנטיות [זרמים] ביהדות בת זמננו קבועים בהשכלה... במאה הי"ח. על כך יש להוסיף, כמובן: והי"ט (עמ' 17). את הריסת חומות הגיטו הרוחניות תולה רודבסקי, ובצדק, בהשפעה אירופית (הוא מזכיר את מיראבו ואת מונטסקייה) ובהשפעת מנדלסון וסייעתו. כדאי היה לציין את השפעתו של הרמב"ם (ראה, למשל, האוטוביאוגרפיה של שלמה מיימון, ההוצאה העברית, עמ' 164, ובמיוחד נספח ג' על השפעתו של הרמב"ם, עמ' 260 ואילך). הדאיזם האירופי — שאינו מוזכר בהקשר זה, אך

מובא במקומות אחרים — הוא הוא שהשפיע יותר מכול על משכילי ברלין, המתונים והקיצוניים, העבריים והגרמניים כאחד.

בקטע המתאר את ההתעניינות הנוצרית בכיתבי-הקודש ובסיפרות העברית הבתר-מיקראית היה רצוי לציין את סיפרות האפולוגטיקה והפולמיקה והוויכוחים הפומביים בין יהודים לנוצרים.

ו"פכים קטנים": יש לתקן שיבושים שנפלו בדפוס: לאוואטר, הידוע בפולמוסו עם מנדלסון, לא ביקר את הרמב"ם ב-1713, כמצויין (עמ' 54), אלא ב-1763. התרגום של מנדלסון לחומש הוא נתיבות השלום, ולא נתיבות שלום (בלא ה"א הידיעה, עמ' 69). המאסף יצא בראשיתו כירחון ולא כרבעון (75). חברת המשכילים נקראה "חברת דורשי לשון [למ"ד שוואית, בסמיכות] עבר" ולא Lashon (עמ' 70). כן לא מדויק לאית באנגלית תורה שבבעל פה — Shebal (עמ' 99). בעמוד 72 נשתבש סידרן של כעשר שורות. בית-הספר לחינוך נערים מיסודם של פרידלנדר ומנדלסון לא הוקם ב-1788 (שהרי מנדלסון כבר שבק חיים לכל חי), אלא ב-1778 (עמ' 72). לא היה ביסוד בית-ספר יהודי זה משום ניסיון להגשים את התיאוריות החינוכיות של ויזל בדברי שלום ואמת, כי ארבע החבורות הללו יצאו לאור ב-1782, לאחר פתיחת המוסד החינוכי קרוב לוודאי, שההשפעה היא הפוכה. ויזל, שכל כתביו — לפני ואחרי דברי שלום ואמת — היו רחוקים מעולמם ומהלך-מחשבותיהם של המשכילים, השתלהב מפקודת-הסובלנות של הקיסר יוסף השני (1781) והביע דעות משכיליות ששמען בבית-מידרשו של מנדלסון (אף שמנדלסון עצמו פיקפק בכוונותיו הכנות של הקיסר), בלי שציפה להתקפה האורתודוקסית נגדו.

בדבריו על הרב אהרון חורין, אותה דמות אורתודוקסית-ריפורמית מעניינת, בהקשר עם פולמוס ההיכל הריפורמי בהאמבורג, משמיע רודבסקי את הדעות המקובלות בין החוקרים, שחורין היה בעל "אופי מוסרי חלש, כיוון שחזר-בו מדבריו [הריפורמיים] מפני הלחץ של עמיתיו [הרבנים] האורתודוקסיים ובני-עתו; אך לאחר מכן, לקראת סוף ימיו, כאשר הוקל הלחץ, הוא שב והחזיק בדבריו כבראשונה" (עמ' 162). ולא כך היה הדבר. חורין חזר לדעותיו הריפורמיות בפומבי חודשיים אחדים לאחר פירסום "הודאתו" על-ידי החת"ם סופר (אלה דברי הברית, עמ' צ"ז ואילך) בלחצו של רבי משה סופר ועמיתיו הרבנים החרדים בהונגריה. השמיט החת"ם סופר כמה מישפטים חשובים ב"הודאתו" של חורין באמתלה, כי "השיב המורה דאראד באורך שלא לצורך" (שם, שם). בקטע המושמט מציין הרב חורין בפירושו, שהיתרו היתר בלי כל ספק, ושהוא מבטל את דבריו רק "אם אמת הדבר שע"י הוראתי תהי המכשלה הזאת שכתבו" (דבר בעתו, עמ' 53). אליבא דאמת, היתריו הריפורמיים בנוגע הצדק נתפרסמו ככתב-הגנה על התיקונים בהיכל הריפורמי בברלין, שהיו מתונים יותר מאלה שבהאמבורג. אולם סמיכות הוצאת הספר לפתיחת ההיכל הריפורמי בהאמבורג קישרה את הספר עם התיקונים מרחיקי-הלכת בסידרי התפילה ובסידרי בית-הכנסת בהיכל החדש, להם עדיין לא היה חורין מוכן להסכים.

דוד קארו לא היה משורר (עמ' 164), אלא מחנך משכיל מסופרי המאסף החדש, שחיבר מאמרים בשאלות חינוך וסיפרי לימוד, וכתב את הספר ברית אמת המצדד בריפורמה דתית.

בהמשך הדברים קובע רודבסקי, כי תנועת הריפורמה בראשיתה (עד שנות ה-40) „לא נטלה על עצמה ברצינות [את התפקיד] לעצב אידיאולוגיה. המחדשים הראשונים, שהיו... בעיקר הדיוטות, לא הייתה להם ידיעה מספקת ביהדות כדי להעזו ולקבוע יסוד תיאורטי לתוכניותיהם. הם לא היו יכולים להיכנס לפולמיקה בעצמם ותלו עצמם ברבנים אחדים בעלי הלך־מחשבות זהה שעשו זאת למענם“ (עמ' 166).

האמת הוא, שעוד בשנות ה-90 של המאה הי"ח פירסמו מבשריה האידיאולוגיים של הריפורמה את כתביהם, והם: שאול אשר, אבי הריפורמה הדתית ביהדות גרמניה וסיפרו לווייתן (1792); שלמה מיימון והאוטוביאוגרפיה שלו (1792); אלעזר בן־דוד וספריו, ובעיקר החיבור על תכונת היהודים (1793); ודוד פרידלנדר וכתביו הריפורמיים.

לצידם עמדו, בעשור השני של המאה הי"ט, כמה משכילים עבריים, שנטלו חלק פעיל בריפורמה המעשית, ואשר פירסמו כתבים פולמיים ואידיאולוגיים בשפה העברית בזכות הריפורמה הדתית. ביניהם יש להזכיר את אליעזר ליברמן (אור נוגה, החלק השני של אוסף פיסקי הדין הריפורמיים נוגה הצדק); מאיר ישראל ברסלוי (חרב נוקמת נקט ברית) ודוד קארו הנזכר לעיל (ברית אמת, וחלקו השני תכונת הרבנים).

* * *

ההערות המעטות דלעיל, אינן ממעטות את ערכו של הספר ויש לקדם בכרכה את חיבורו החשוב של פרופ' דוד רודבסקי. עבודה רבה הושקעה הן באיסוף החומר והן בהגשתו, שהיא נאה, מסודרת ושווה לכל נפש. כוחו של המחבר באיזון החומר, בהקפדתו על אובייקטיביות ובמה שהשיג את המטרה שהציב לעצמו: הקניית תודעת היהדות לסטודנטים אמריקאיים. דיברי הסיכום שלו על עתידם של הזרמים הדתיים ביהדות אמריקה והגורם החברתי בהשתייכותם של היהודים לזרם זה אור אחר — מעוררים למחשבה עגומה.

הרצאתו של ד"ר ש"ז צייטלין

ב-16 בנובמבר ניתנה בישיבה אוניברסיטה, בבנין פירסט, שדירת אמסטרדם ורחוב 185, הרצאתו של ד"ר ש"ז צייטלין, פרופ' ל-ספרות רבנית באוניברסיטת דרופטי על "מש-כנות, תזקה וערבות בהלכה". ההרצאה סודרה בחסות ד"ר שמואל בלקין, נשיא ישיבה אוניברסיטה ובית הספר העליון על שם ד"ר דוב רבל.

פרופ' דוב סדן בישיבה אוניברסיטה

הסופר והחוקר הידוע, פרופ' דוב סדן, ממבקרי ספרותנו החשובים ביותר, ירצה בישיבה אוניברסיטה, ביום ה', ב-25 בי-דצמבר (ש"ז טבת), בשעה 2:45 על הנושא: "בין ספרות הדור לספרות הדרורות". כמו-כן תיערך לו מסיבת-כבוד על-ידי בית-המדרש למורים על שם אירנה מיכאל ובית-הספר העליון על שם ד"ר דוב רבל.

הספר מרדכי טביב — לסידרת הוצאות

המספר מרדכי טביב בא לביקור לארצות-הברית, ומופיע בהרצאות על חיי הספרות והתרבות במדינת ישראל.

מרדכי טביב נולד בשנת 1910 בישראל, למשפחה דתית ושומרת מסורת מיוצאי תימן. ילדותו של מרדכי עברה עליו בתנאי זלות ומחסור. במשך תשע שנים למד "במעלמה". הוא ה"חדר" התימני המסורתי, שם רכש השכלה דתית בלבד. אביו שהיה שומר מסורת קפדן התנגד שבנו ילמד בבית-ספר חילוני.

בגיל צעיר נאלץ מרדכי לצאת לחיי עבודה ובמשך שנים רבות עבד כפועל חקלאי, בסלילת כבישים ובעבודות גופניות מפרכות אחרות. היה אחד הפעילים בהסתדרות "הנוער העובד". כחבר "הגנה" התגייס בימי מלחמת העולם לצבא הבריטי. כן השתתף במלחמת השיחרור וב"מיבצע סיני".

מרדכי טביב החל את כתיבתו בגיל י"ח. את שירו הראשון פירסם בשנת 1938 במוסף הספרותי של "דבר", ומאו פירסם בבטאונים ספרותיים שונים שירים רבים, בעיקר שירי

ילדים. בשנת 1948 ראה אור ספרו הראשון "בעשב השדה", שזכה בפרס רופין לשנת 1951. ב-1953 הופיע קובץ סיפוריו "דרך של עפר", שזכה אף הוא בפרס ספרותי ע"ש אוטישקין. בשנת 1956 נתפרסם ספרו השלישי "כערער בערבה", ועל כך הוענק לו פרס אהרונוביץ. בשנת 1957 נתפרסם מחזה בן שלוש מערכות מפרי עטו "כנורו של יוסי", וכן מערכון לילדים "שלמה המלך והדבורה".

בעשרים השנים האחרונות כתב מרדכי טביב גם סידרה של מסות ומאמרים על נושאים ספרותיים ובעיות חברה. כן שימש במשך שלוש שנים עורך הירחון הספרותי "מבואות". באחרונה זכה בפרס "איטליה" שהוענק לו על ידי שירות השידור האיטלקי, על התמליל שכתב לאורטוריה של מ. סהר "תיקון חצות". בסוף 1968 פירסם קובץ סיפורים בשם "מסע לארץ הגדולה".

פרסים ללאה גולדברג ולג. שופמן

המשוררת והמספרת הידועה, לאה גולדברג, ראש המחלקה לספרות השוואתית באוניבר-סיטה העברית בירושלים וגרשון שופמן, מטובי המספרים העברים, קיבלו פרס איר-ווינג (ישראל) וברחה ניומן לספרות עברית מטעם המכון העברי של אוניברסיטת ניו-יורק. — בטקס חלוקת הפרסים השתתף ד"ר גיימס מ. הסטר, נשיא אוניברסיטה, שדיבר על הקשר האמין בין יהדות אמריקה לבין האוניברסיטה של ניו-יורק, כמו-כן ציין, ש-130 תלמידים מא"י לומדים בכמה מ-מחלקות האוניברסיטה. אחריו דיבר ד"ר דוד רודבסקי, ממלא מקום מנהל המכון, שעמד על תרומתם של שני חתני הפרס לספרות העברית וסיפר על פרשת הפרס, שנסד על-ידי ד"ר אברהם י. כ"ץ, ראש המכון לשעבר ומנהל מכללת דרופטי ב-פילדלפיה כיום. בין הסופרים שזכו בפרס בעבר הם: ש. י. עגנון, דוב סדן, אורי צבי גרינברג וחיים הזו. במעמד מתן הפרס נוכחה רחל שור, אשת הנשיא. אברהם הרמן, נשיא אוניברסיטה העברית, ישב בראש.

הגות, הגות של אדם בעולם, בזמנו
אנו"...

צבי פרייגרזון ז"ל

במוסקבה נפטר בגיל 68 המספר צבי פרייגרזון, משרידי הסופרים העברים שקמו ברוסיה בתקופת המהפיכה ושהמשיכו בפעולתם הספרותית תחת השלטון הסובייטי. פרייגרזון פירסם את סיפוריו, פרקים מ"מסעות בנימין הרביעי" בספרות העתית: ב"התקופה", "העולם", "הדאר" ו"גליונות". פרייגרזון עבד כמהנדס ובימי סטלין נשלח למחנההסגר בסיביריה.

ד"ר שלמה ביקל

בניוירוק נפטר הסופר והמסאי הידוע ד"ר שלמה ביקל. יליד העיירה (1896) איסטיטש-קה, במזרח-גליציה, קיבל המנוח את חינוכו המכוני בקלומיי. בשנות המלחמה שירת בחיל האוסטריו-הונגרי. בתום המלחמה המשיך בלימודיו והשתתף בעתונות האידיית במאמרים פובליציסטיים ודברי בקורת. בשנת 1939 בא לאמריקה. כאן היה מעורב ה"צוקונפט" ופירסם ספרי בקורת וזכרונות ("עיר ו"יהודיה", "יהודים מתפללים", "שלושה אחים היינו", "סופרי דור", "רומניה" ועוד). כמו כן ערך "המסה האידיית" ו"פנס קלומיי". ליובלו השבעים הופיע ספר יובל לכבודו — "עטרת שלמה" (בעברית ובאידיש). המנוח היה משתתף קבוע ב"טאגראגען-זשורנאל".

זכריה משולם קרשטיין ז"ל

בניוירוק נפטר בשנת הסי"ח לחייו עסקן הציונות הדתית והעתונאי, זכריה משולם קרשטיין. המנוח שימש סגן-נשיא הוצאת הספרים של בלוק ועורך עלון החברה. הוא היה חבר ההנהלה של ה"קרן הקיימת" ונמנה על מייסדי מועצת הספר היהודי. כמו-כן היה בין עורכי עתון תנועת המזרחי, "מזרחי וועג" וכתב "הצופה" בא"י.

בית-הקפה "סברה" כרייה חדשה

בית-הקפה הידוע "סברה", שמופעים בו טובי השחקנים והומרים מישראל, עבר ל-דירה חדשה ומהודרת במלון פיפטה אבנו,

קורסים בדיעת א"י, הציונות והיהדות ב"ניו סקול"

באוניברסיטת "ניו סקול או סושיאל ריסורטש" ניתנים השנה, החל מ-30 בספטמבר מספר קורסים בבעיות מדינת ישראל ויהדות אמריקה. המרצים הם: ד"ר י. ג. רולאנד — "ישראל: בעיות של בנין אומה"; ד"ר שמואל מ. בלומנפלד — "יהודים ויהדות: תרבות מעוט בציביליזציה של רוב"; ו"יסודות של מסורות ותרבות יהודיות". ד"ר ליני ס. מיי: "תולדות עם ישראל"; חסיה קופרמן: "ספרות אידית בארצות-הברית". משה אריאל ודינה יעיש מלמדים עברית למתחילים ולמתקדמים.

"מפי ביאליק" במהדורה עברית ואנגלית

לקראת כ"א בתמוז הופיע בהוצאת "מסדה" ספרו של מרדכי עובדיהו "מפי ביאליק" (דברים מפי המשורר, תגים ל-דיוקנו) במהדורה אנגלית, שהקדים לה מבוא פרופ' א. י. השל.

הספר הומלץ ע"י "מכון-הרצל" בניוירוק כאחד מקצורי ספרי-היסוד לידע הספרות העברית החדשה ויוצריה בדורות האחרונים. הספר, בתרגום ע. אלדרור, הוצא בהידור רב, בלויית תצלומים בלעדיים של המשורר ורישום אמנותי "ביאליק במקלו" מאת נחום גוטמן.

כן עומד להופיע הספר במקורו העברי, במהדורה חדשה, מורחבת, ובה תוספות על סופרים ואישים ועל ביאליק האיש ואורח בעמו — דברים שמטעמים מסויימים נגזרו עד כה.

"על החוף" — שירי צבי יאיר

בהוצאת מחברות לספרות בתל-אביב הופיע ספר השירים של צבי יאיר (צ. מ. שטיינמן) בשם "על החוף". מר יאיר הוא כעת תושב ניוירוק. — זהו ספר השירים השני מעטו של המשורר. הקובץ הראשון הופיע בווינה בשנת תשי"א בשם "מול התהום" (בהוצאת "ידישער פעלאג"). לספר צורפה "אחרית דבר" מאת המבקר י. זמורה, המציין, ש"שירתו של צבי יאיר היא בעיקרה שירת

בשר cruises

התענג על הסברת הפנים היוונית החמימה והמיוחדת כטיולים החגיגיים והכשרים שלנו. אנחנו היוונים יש לנו מסורת-כבוד של ידידות ושרות נעלה בין אלפי נוסעינו היהודים. תפריט עשיר וכן גם מזנון קונטיננטאלי-אמריקני. בכל אופן שהוא, נשקף, נאכילך ונכדרך בהתלהבות ואהבה זו לחיים טובים שהיוונים מהוללים בהן.
מניו-יורק באולימפיה של 23.000 טון — כולה ממוזגת/מיוצבת.

התארה באניה בדרך לברמודה

נובמבר — 21 — 5 ימים — \$125 ומעלה

לאיים הקוריביאיים

דצמבר 22 — 11 ימים — \$295 ומעלה

אפריל 20 — 11 ימים — \$295 ומעלה

מאכלים טעימים וכשרים. בית-כנסת. רב ככל הפלגותינו לים התיכון ולישראל.

בשביל עלון צבעוני, הזמנות טלפן לסוכן הנסיעות שלך.

Go Greek Line

32 Pearl Street, New York, N.Y. 10004
(212) 943-9140

ידיעת בטחון :

האניה אולימפיה רשומה ביוון וממלאה תקני בטחון לאניות חדשות שהותקנו ב-1948 ודרישות בטחון מפני אש של 1966.

24 השדירה החמישית, קרן רחוב 9. אולמי בית-הקפה המקושטים מתאימים ביותר ל- משתאות נישואין, סעודות בר-מצוה וחגיגות משפחה.

הסרט „מרי מי! מרי מי!“

בבתי הקולנוע „אנטורפ“ ו„פאריס“ מוצג הסרט „מרי מי! מרי מי!“ שנעשה בצרפת על-ידי קלאוד ברי, המשחק גם התפקיד הראשי (הכתרות באנגלית). הסרט מצטיין בסיפור-אהבה מלבב בין בחור ובחורה, בני משפחות יהודיות על ניגודי הרקע שלהם. סרט משעשע הוא זה, המעלה את הדמויות ובעיותיהן בחן אנושי-יהודי.

„מלחמתה של העיתונות“ לחביב כנען

בתוצאת הספרייה הציונית על יד הנהלת ההסתדרות הציונית, ירושלים, הופיע ספרו של העתונאי והחוקר, סופר „הארץ“, חביב כנען, „מלחמתה של העיתונות, מאבק ה-עיתונות העברית בארץ-ישראל נגד השלטון הבריטי“. הספר גדוש חומר חשוב, תעודות ועדויות, על התלבטות העיתונות העברית, הגלוייה והנסתרת, בשנים הגורליות שקדמו ליסוד המדינה. בי"ז פרקי הספר סיכם כנען את ההתרחשויות החשובות ביותר בישוב העברי. בסוף הספר מפתח שמות.

„בנתיב האור“ למשה בן-מנחם

בתוצאת „יבנה“, ת"א, הופיע ספרו של המשורר והמבקר משה בן-מנחם (שלנגר-מורה), שנפטר בא"י בא' ר"ח כסלו, ש. ז. הספר מכיל מסות על משוררי דור התחיה ומספריו וכן גם בחינות והערכות במקרא, באגדה („ערכה החינוכי של האגדה התלמודית“) וימי הבינים („משורר ואיש מלחמה — על ר' שמואל הנגיד“; ו„דרכו של ר' משה אבן-עזרא לאלקים“). בספר 350 עמ'.

אברהם באלפור

קהל רב ליוה לבית עולמו את אברהם באלפור, מנהל מערכת „אידישער קעמפער“ ועסקן בתנועת „פועלי ציון“ באמריקה. ב-משך כמה שנים היה חבר הוועד המרכזי וסגן מזכיר, כששימש ברל לוקר מזכיר התנועה.

כל הקודם זכה — הננו מציעים למכירה בהנחה גדולה את הספרים
האלה של רב צעיר (פרופ' חיים משרנוביץ):

- \$3.25 פרקי חיים (אוטוביוגרפיה)
 \$3.00 מסכת זכרונות. פרצופים והערכות. א. חכמי אודיסה. ב. אישים וסופרים
 \$3.00 חבלי גאולה. קובץ מאמרים על המאבק לתקומת ישראל
 \$1.50 קצור התלמוד. מסכת בבא קמא מסודרה ומפורשת על-ידי רב צעיר
 קצור התלמוד. מסכת ברכות עם ביאור מפורט ומספיק על יסוד מדעי,
 מאת רב צעיר
 \$1.00
 \$0.25 אלהים אחרים (תשובה לרודפי שלום)
 \$1.25 היחס בין ישראל לגויים לפי הרמב"ם. מאת גרשון משרנוביץ ז"ל

להזמין אצל ה"בצרון"

BITZARON

1141 Broadway New York, N. Y. 10001

GOURMET CATERERS, INC.

*The Ultimate in
Fine Kosher Catering*

34th Street & Eighth Avenue
Hotel New Yorker
New York, N.Y. 10001
PLaza 2-8890-1

D. Levy

Catering at Synagogues,
Hotels, Private Homes

Strictly Kosher

Greetings from:
MONARCH PROVISION CO.

920 W. Fulton St.
Chicago, Illinois

Greetings from...

OLUM'S

of Binghamton, Inc.
114 Clinton St.

Greetings from...

H. W. MOORE & SONS
1009 Pearl St.

Greetings from...

**CONG. BETH SHOLOM
OF KINGS BAY**

Brooklyn, N.Y.

Rabbi Leon B. Fink

Pres. Sidney Kunis

Please note correct:

Telephone Number for
**ASBURY AMBASSADOR
HOTEL**

227-6158 N.Y.,

201-775-3500 Asbury Park, N.J.

**Use the Pleasant
Laxative**

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative — used for over 50 years.

Buy the Economy 98c size

Save as much as 54c

Also available in 43c and 19c sizes

When Nature "forgets" . . . remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

**MOVE TO ELEGANCE
THE
NEW CAFE SABRA
NOW
ON FIFTH AVE.**

Make your catering reservations before November opening

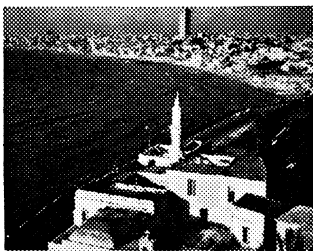
TR 3-1276

ISRAELI ENTERTAINMENT • KOSHER CUISINE

cafe SABRA

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor; F. Ziony, Business Manager. Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1969, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.

Now Lufthansa flies to Tel Aviv four times a week.

We've doubled our schedule from 2 to 4 flights a week. Frankfurt to Munich to Tel Aviv.

You can leave from any one of our seven North American gateway cities (New York, Philadelphia, Boston, Chicago, Los Angeles, Montreal, Anchorage). And before you know it, you'll be making connections in either Frankfurt or Munich.

For example, we have flights leaving Frankfurt every Tuesday, Wednesday, Thursday and Sunday mornings. Catch any one of them and we'll put you in Tel Aviv that afternoon. Right after lunch.

Whether you choose Economy Class or our luxurious Senator Service in First Class, you'll enjoy Lufthansa's world-famous hospitality all the way to Tel Aviv. (Kosher food is available if you mention it when you make your reservation.)

When you fly Lufthansa to Tel Aviv, you can stop off and see Germany on your return. And you can choose one of Lufthansa's EUROPACAR Israel Tours starting at only \$535. See your travel agent. Or call Lufthansa.

Price based on 14-21 day, 15 passenger GIT Economy Class Fare from New York when applicable. Land arrangements based on each of 2 people traveling together.

Lufthansa

German Airlines

680 Fifth Ave., 52 B'way, East Side Airlines Terminal PL 9-3300

LIGHT A CANDLE FOR
FREEDOM AND PEACE IN ISRAEL
BY ATTENDING THE

**CHANUKAH
FESTIVAL
FOR ISRAEL**

Monday, December 1, 1969

Monday, December 15, 1969

Thursday, January 1, 1970

at 8 P. M.

MADISON SQUARE GARDEN

You can get free tickets
to the Chanukah Festival for Israel by buying

STATE OF ISRAEL BONDS

STATE OF ISRAEL BONDS

Development Corporation for Israel

215 Park Avenue South

New York, N. Y. 10003

Telephone: OR 7-9650